

Att välja 80-tal

1.1 Inledning

Industriländerna har under 70-talet som grupp och i olika hög grad var för sig genomgått en period av ekonomisk obalans som i vissa avseenden markant skiljer sig från tidigare erfarenheter under efterkrigstiden.

Ekonomiska kriser har industriländerna utstått tidigare – i samlad grupp på 30-talet. Intensiteten och långvarigheten i kombination har denna gång, åtminstone för industrins del, varit fullt jämförbara med 30-talets erfarenheter. Industriländerna har fortlöpande integrerats under hela efterkrigstiden såväl leveransmässigt (via utrikeshandeln) som produktionsmässigt (via de internationella företagen) och finansiellt (via ett övergripande internationellt kreditsystem). Detta har sannolikt bidragit till den samlade effekten.

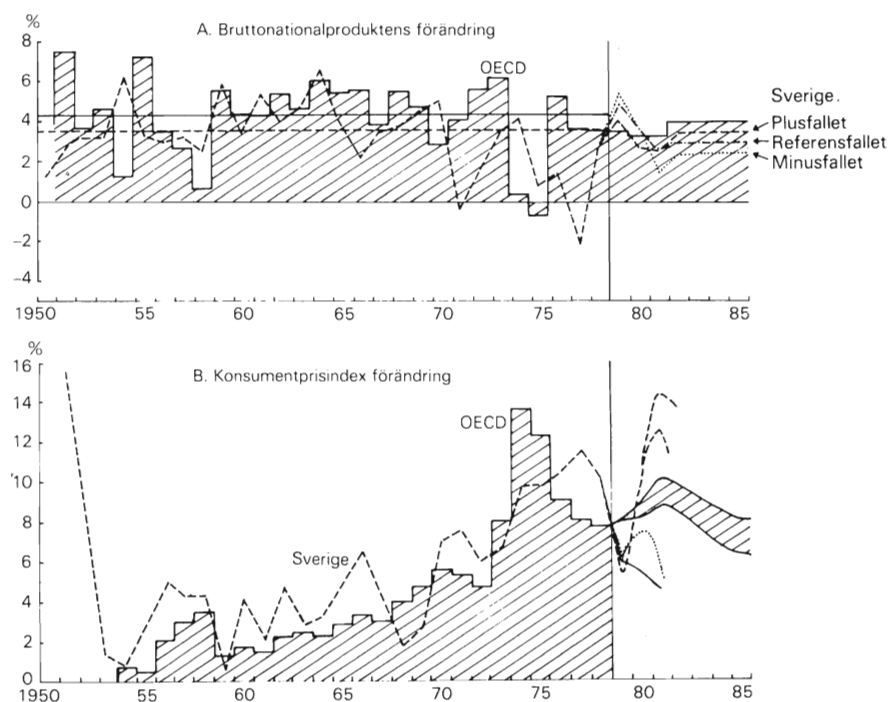
Industriländerna har inte tidigare upplevt en så långvarig period med samtidigt så höga prisökningstal och så många länder involverade som den inflationsperiod som började i slutet av 60-talet och ännu ej är avslutad.

Aldrig tidigare har heller så många centralt ansvariga myndigheter funnits som med så kraftfulla, ekonomisk-politiska instrument till sitt förfogande kunnat bedriva ekonomisk politik utifrån så många olika synsätt om hur en industriell ekonomi fungerar.

Marknadernas informationssignalerande funktioner mellan och inom länderna har kommit i olag på ett sätt som vi tidigare ej erfarit och obalanserna är av en sådan natur att de förmodligen kommer att bestå ett bra tag framöver, bl a i form av fortsatt hög inflation. Det är snarast ägnat att förvåna att industriländernas marknadssystem varit så pass robusta som erfarenheterna hittills pekat på.

Den svenska ekonomin utvecklade sig tillväxtmässigt väl i förhållande till OECD totalt under hela efterkrigstiden fram till slutet av 60-talet. Se figur 1.1. Därefter vidtog en period av relativ eftersläpning och instabilitet. Som framgår av figuren är vår bedömning att den relativt oförmånliga utvecklingen kommer att fortsätta. Figurens nedre del illustrerar penningvärdets

Figur 1.1 Tillväxt och inflation 1950–1985 – en jämförelse mellan Sverige och OECD

Bruttonationalproduktens utveckling inom OECD (övre figuren, skuggad yta) ökade med i medeltal 4,2 % per år 1950–78, att jämföra med motsvarande tal för Sverige på 3,2 % (streckad linje). Vi kan observera att Sverige under 60- och 70-talen följt OECD med en viss eftersläpning, samt att den svenska tillväxten varit något stabilare. Utvecklingen till 1985 har skrivits fram enligt referensfallet för OECD samt enligt tre alternativ för Sverige (se ytterligare figur 1.6). Både för OECD och för Sverige är det fråga om en dämpning i tillväxten.

Den nedre figuren visar konsumentprisernas utveckling under samma period. Observera att svensk inflation ligger något över den i OECD-området fram till början av 70-talet. Vi följer inte med OECD fullt ut i prisexplosionen 1973/74 men har i gengäld en i motsvarande mån högre inflation 1975–78 (se figur 1.2G). Prognosbuden om inflationen är många. Figuren får antyda den osäkerhet som råder. Det skuggade band som projicerats till 1985 har gjorts med hjälp av en enkel monetär modell för 14 länder under olika antaganden om den globala penningmängdens utveckling (se figur 5.3). Det bör observeras att detta band (den internationella inflationen) ligger över den prognos som referensfallet baserats på.

utveckling. Den kraftiga puckeln efter oljekrisen 1973/74 kontrasterar mot den "gyllene" tillväxtperiodens (1955–70) låga prisökningstal. Som antyds i figurerna orsakade även Korea-konjunktrens häftigare men snabbare inflationsförlopp negativa reala effekter.

De många framskrivningar till 1985 som återfinns i inflationsdiagrammet representerar flera försök att prognosticera inflationen, varav somliga är våra egna. Huruvida prisökningstalen går tillbaka till 60-talsnivå eller ligger kvar på de höga nivåer som gällt under senare år blir avgörande för hela synen på

80-talet. Detta illustrerar osäkerheten vid varje försök att i dag skriva fram det reala förloppet (BNP, industriproduktion, produktivitet etc).

En ytterligare konsekvens av dessa resultat är att bedömningen i första hand koncentrerats på att bestämma *position* och *rörelseriktning* hos det ekonomiska systemet. Först därefter har den i långtidsutredningssammanhang traditionella kalkyleringen vidtagits (se kapitel 6). På denna punkt har vi funnit en belysande analogi vad gäller planeringsinriktningen i många storföretag där man under senare år tonat ned 5-årsplaner och även konjunkturbedömningar till förmån för en bättre och mer tillförlitlig positionsbestämning i förhållande till budget och andra kriterier. Man skulle kunna säga att behovet av mer tillförlitlig observations- och mätteknik kommit i förgrunden när utvecklingen inte längre följer välbekanta spår. Överhuvudtaget gäller att förutsättningarna för meningsfull prognosverksamhet (god positionsbestämning och god kunskap om det ekonomiska systemets rörelseriktning och interna struktur) inte är särskilt goda när detta skrives.

Frågan är om inte därmed följer att även förutsättningarna för att detaljstyra ekonomin med ekonomisk politik saknas. Det som bara för några år sedan uppfattades som en självklar uppgift för statsmakterna får därför tills vidare betraktas som en diskutabel verksamhet – åtminstone tills någon form av balans återinträtt. Den enkla tumregeln att i första hand, och med grova medel om så behövs, så snabbt som möjligt få ned inflationen till nivåer som liknar dem på 60-talet är en av de få policy-rekommendationer vi vill ge i denna skrift.

1.2 Bakgrund

Den svenska ekonomin är just på väg – kanske *för* snabbt – ut ur en situation av extrem obalans. För delar av industrin kan man utan vidare fortfarande tala om kris. Stora underskott i bytesbalansen med utlandet, minskande industriproduktion, stagnerande produktivitet, stor arbetslöshet, minskande investeringar och miljardförluster i flera branscher har hört till symtomen för de år som just passerat. Utan omfattande statliga stödåtgärder skulle flera storföretag i dag ha varit försatta i konkurs. Stora delar av den industri som fått framtidsutsikterna på traditionella marknader permanent försämrade har åderlätit det interna riskkapitalet som annars skulle ha kunnat finansiera

förnyade satsningar i nya riktningar, bl a på grund av det omfattande sysselsättningsansvar som svenska företag ålagts eller självmant åtagit sig under krisåren.

Det faktum att den svenska ekonomin fortfarande befinner sig i kraftig obalans skapar betydande svårigheter att bedöma framtidsutsikterna. Det är svårt att avgöra hur stor del av problemet som är av strukturell och permanent natur, och hur mycket som beror på en tillfällig men djup konjunktursvacka. Det gäller därför att varken förblindas av krissymtomen eller dra alltför stora växlar för den långsiktiga ekonomiska framtiden på det just nu pågående konjunkturuppsvinget.

De sk långtidsutredningar som har gjorts i Sverige de senaste årtiondena har med hjälp av bedömningar av den förväntade tillgången på produktionsresurser i stort sett kommit fram till att den ekonomiska tillväxten i Sverige för den framför liggande femårsperioden borde ligga någonstans mellan 3 och 4 % per år. Inom ramen för en sådan antagen BNP-tillväxt har man sedan med hjälp av ekonometriska modeller beräknat konsistenta lösningar som förenar full sysselsättning med balans i de utrikes betalningarna. De främsta avvägningsproblemen har varit hur den ekonomiska politiken borde utformas för att få den önskade fördelningen av resurser mellan sparande och konsumtion och mellan privat och offentlig konsumtion.

Dessa avvägningsproblem är aktuella även nu. Men eftersom vi för närvarande, i motsats till vad som varit fallet vid tidigare långtidsutredningar, befinner oss i en situation med betydande obalanser, träder andra problem i förgrunden: Hur skall vi ta oss ur den obalans som fortfarande råder? I den mån krisen har strukturella och inte enbart konjunktorella orsaker, hur skall vi då anpassa strukturen?

Man kan med samma rätt som den första statliga långtidsutredningen 1948 hävda att denna långtidsbedömning står inför speciella osäkerhetsproblem, denna gång större än i de flesta föregående studier av detta slag. Samma förhållande gällde även vid föregående omgång långtidsstudier (statliga LU 1975 och IUI:s långtidsbedömning 1976), även om man då inte var riktigt medveten om det.

De nya problemen denna gång gäller, som nämnts, starkt och snabbt förändrade konkurrensförhållanden för vårt näringsliv, grav ekonomisk obalans (kris), envis internationell inflation, tröghet i anpassningen till de förändrade förhållandena, och ett nätverk av nya komplicerade sociala hänsyn som försvårar beslutsfattandet på alla nivåer. Industriländernas marknadssystem, på vilket vårt välstånd bygger, håller på att ändra karaktär

på sådant sätt att grundvalarna för deras funktioner påverkas.

En stor del av den diskussion som förts under de senaste åren gäller de kommersiella överlevnadsmöjligheterna för vår råvaruindustri samt för enklare verkstadsproduktion. Det kan förtjäna att påpekas att vår industri ofta och vid nästan varje djupare konjunkturavmattning under de senaste 200 åren varit föremål för oro av samma slag som nu, och vid varje tillfälle på goda och väldokumenterade grunder. Den äldsta källan (vår första långtidsutredning) vi kunnat leta fram är från 1768 och bär betecknande nog titeln: "Om svenska näringars undervikt gentemot de utländska på grund av trögare arbetsdrift".¹

Vid varje tillfälle har den svenska industrin tagit sig ur sina problem med förnyad internationell konkurrenskraft, men också i helt ny skepnad. *Förändring* är det ord som kännetecknar en dynamisk marknadsekonomi som den svenska ekonomin under de senaste 100 åren.

Den helt övervägande delen av den ekonomiska tillväxt som registrerats statistiskt har inte berott på ökade insatser av arbetskraft och utrustning, utan på nya produktionsmetoder och förändrad struktur inom näringslivet. Inte minst kan man peka på betydelsen av att verksamheter som inte kan bedrivas med marknadsmässig lönsamhet avvecklas.

1.3 Problemet

Från denna bakgrundsteckning framtonar tre övergripande frågor.

- Vilken form av tillväxt önskar vi och vilka är de långsiktiga förutsättningarna för sådan tillväxt?
- Hur kan anpassningen från nuvarande obalansstillstånd mot denna långa tillväxttrend ske?
- Vilka valmöjligheter finns i fråga om långsiktstrend och anpassningstakt?
När måste beslut fattas?

¹ Av Johan Westerman, inträdestal för Kungl Vetenskapsakademien. Titeltiteln är något moderniserad och lyder i ursprunglig form: "Om svenska näringarnes undervikt emot de utländske, förmedelst en trögare arbetsdrift". För att illustrera hur länge dagens debattfrågor varit aktuella kan nämnas att Westerman uppskattade att den svenska arbetsproduktiviteten låg ungefär på hälften av kontinentens nivå, att han speciellt betonade arbetsmetodernas betydelse för produktiviteten samt vikten av att dåligt skötta och ineffektiva näringar inte fick tillfälle att fortleva. Likaså framhöll Westerman att det förmodligen inte var en brist på folk som gjorde att "nyttiga hanteringar saknar tillräckligt med arbetande händer", utan att arbetskraften förmodligen inte var fördelad på uppgifter, som den borde.

Under dessa frågor inordnar sig praktiskt taget alla problem som tas upp i denna långtidsbedömning.

Den önskade tillväxtens form är inte självklar. Den innehåller även hänsyn till *fördelningen* av produktionsresultatet, och fördelningen ingår i sin tur i tillväxtens förutsättningar. Det är ett samhällsekonomiskt optimeringsproblem att finna kompromissen mellan kakans storlek och fördelning. Vi kan formulera problemet men ännu ej kvantifiera det.

Fördelningsproblemet, individernas ersättning och incitamentssystemets betydelse för den ekonomiska aktivitetsnivån totalt uppställer de största kvantifieringssvårigheterna. I problemet ingår dock även det förhållandet att när man en gång valt tillväxt i en decentraliserad marknadsekonomi har man låst fördelningen mellan lön och kapitalersättning (se kapitlen 6 och 7). Nära knuten till denna fråga är den traditionella frågan hur och när man kan uppnå inre och yttre balans i den svenska ekonomin vid en acceptabel tillväxt.

Tillväxtens storlek bestäms av produktiviteten hos nyinvesteringarna (teknisk förändring), investeringarnas storlek och deras effektiva allokering. Den sistnämnda faktorn för oss rakt till frågan hur det ekonomiska systemet fungerar; marknadsmässigheten, stabiliteten och förmågan att förändra sig. Skall förändringen som sådan tilldelas en självständig välfärdsdimension, och i så fall med positivt eller negativt förtecken?

En kanske självklar slutsats av denna studie är att snabb strukturell förändring är ett typiskt kännetecken för en framgångsrik, växande, industriell ekonomi. Det är naturligt att enkel, kopierbar produktion skall ha svårt att överleva i oförändrat skick i en ekonomi utsatt för internationell konkurrens. Det är möjligt att kraven på strukturförändring varit något hårdare under de senaste åren än tidigare, men det är inte säkert att man kommer att kunna säga detta när man i efterhand betraktar hela 70-talet. Vi hävdar att just förmågan hos det sociala, ekonomiska systemet att acceptera och hjälpa fram ekonomiskt motiverade förändringar i produktionssystemet förklarar väsentliga avvikelser i ekonomisk tillväxt mellan länderna. Det är i detta avseende vi kan välja 80-tal.

1.4 Vilken tillväxt vill vi ha?

Möjligheterna till fortsatt ekonomisk tillväxt efter tidigare trender är vad denna skrift handlar om. Det kan förefalla som om detta innebär ett steg

tillbaka från det senaste årtiondets framtoning av individens plats i BNP-maskineriet, och att andra värden än de rent materiella, BNP-mässiga, även borde få komma till tals. I detta sammanhang har vi funnit det viktigt att betona två omständigheter. Vi respekterar självfallet svårigheten att ur grova makromått läsa ut mänskliga välfärdsvärden, men vi hyser heller inga illusioner om våra eller andras möjligheter att på denna punkt göra något väsentligt utöver vad vi här kunnat prestera. Problemet att mäta den materiella standarden för en hel ekonomi illustreras för övrigt mycket väl av figur 9.6.

Även om BNP/capita inte är ett idealiskt välfärdsmått, ser vi det som en godtagbar approximation: en hög BNP/capita är starkt korrelerad med förekomsten av mänskliga värden som t ex frihet för individen att yttra sig och att välja samt möjligheterna att utnyttja dessa friheter. På samma sätt är förmodligen en hög BNP/capita direkt korrelerad med möjligheterna att åstadkomma eller bidra till en utjämning av konsumtionsstandarden. Vi håller dessutom för troligt att väl fungerande marknader i en rik ekonomi med ett differentierat utbud av arbetstillfällen är det effektivaste sättet att maximera individernas möjligheter att komma till sin rätt i arbetslivet och att åstadkomma en jämnare fördelning av samhällets materiella välfärd. Vi finner det också signifikativt att problem i alla tänkbara sociala dimensioner blivit mycket påtagliga under senare år i såväl Sverige som andra länder, när just BNP-tillväxten avtagit.

Analysen blir i avsevärt mindre utsträckning än vid tidigare långtidsbedömningar en fråga om hur en antagen total BNP-kaka skall delas upp i offentlig och privat konsumtion. Överhuvudtaget vill vi på denna punkt komma bort från det vedertagna synsättet att värdet på produktionsresultatet beror på hur och var det producerats. Om en vara eller tjänst skall produceras i offentlig eller privat regi ser vi som en helt separat effektivitetsfråga.

Vi har alltså av praktiska, analystekniska skäl gjort långsiktig tillväxt till ett prioriterat mål. Tillväxten beror dock på en fortlöpande strukturell omvandling, vars takt påverkas av den internationella konkurrensutvecklingen. Valet av 80-tal blir därför delvis en avvägning mellan önskad tillväxt och omvandlingstakt, även om vår analys pekar på att valmarginalen är mycket snäv.

Med långsiktig tillväxt menar vi en ökningstakt som kan bibehållas långt bortom horisonten 1985, och som inte är ett tillfälligt resultat för vår prognosperiod. Vi utgår ifrån att en fortsatt väl fungerande, rik ekonomi bäst kommer att både kunna och vilja garantera individerna högsta möjliga

trygghet vad gäller bl a sysselsättning, utbildningsmöjligheter, sjukvård och bibehållen materiell standard under ålderdomen, även om vi gärna såg att man gav sysselsättningsbegreppet en mer flexibel och mindre ortodox innebörd. Det skulle t ex i alla avseenden underlätta om det sociala politiska systemet vore berett att betrakta som någonting åtminstone delvis positivt de fortlöpande omställningar som krävs för att Sverige på sikt skall kunna hålla sig kvar bland t ex de fem rikaste länderna i världen mätt med BNP per capita eller privata konsumtionsmöjligheter (nivå såväl som frihet för individen att välja), och att politiken i dag inte äventyrar denna position för våra barn.

Fullständig objektivitet är en teoretiskt omöjlig ståndpunkt. Vi har valt att i olika grad (och kanske inte helt systematiskt) betrakta de olika problemen genom många olikfärgade glasögon. Vi har försökt undvika att låta oss begränsas av de trånga skacklar, som brukar kallas ”politiskt möjliga”. Sådana hänsyn begränsar inte bara analys och tänkande utan har också en tendens att ofta och oväntat bytas ut.

1.5 Att välja 80-tal

Vilka möjligheter har vi då att välja 80-tal, dvs hur stort är spelrummet mellan långsam och snabb anpassning av den svenska ekonomin till 80-talets krav? Hur mycket av framtiden är redan låst av det som hänt? Vilka möjligheter finns att i något väsentligt avseende påverka händelseförloppet under prognosperioden fram till 1985?

Först måste konstateras att tillväxten långt in på 80-talet är hårt styrd av den ekonomiska struktur vi har i dag. Historiska erfarenheter visar att det tar mycket lång tid att genomföra en så stor omstrukturering som den som svensk industri nu står inför.

Vissa valmöjligheter finns dock. 70-talets ekonomiska kris i Sverige består i första hand av två obalansproblem. Det ena är att hela samhällsekonomin har råkat i obalans vilken tagit sig uttryck i bl a kraftiga betalningsbalansunderskott gentemot utlandet och stora underskott i den statliga budgeten. Den svenska ekonomins funktion under 80-talet beror i hög grad på hur snabbt de ekonomisk-politiska ansvariga myndigheterna lyckas föra ekonomin mot bättre balans under den nu pågående högkonjunkturen. I detta avseende gäller problemet alltså stabiliseringspolitiken.

Det andra balansproblemet rör industrin, dess interna struktur och dess roll i den totala samhällsekonomin. Under de senaste årens internationella

konjunktursvacka har stora problem med den svenska industrins produktionsammansättning uppdragats och blivit akuta. De förändringar som inträffat har inte kommit plötsligt utan är resultatet av utvecklingen på världsmarknaden under en lång följd av år. Industrins struktur är i dag inte anpassad till 80-talets internationella marknadskrav. Somliga produktionsverksamheter är kommersiellt döda men hålls vid liv med hjälp av konstgjord statlig och kommunal andning. Ett val måste göras snart för att hindra kronisk struktursjuka av engelsk typ att utvecklas ur de senaste årens socialvårdspolitik för företagen. Under de 100 år av snabb tillväxt och strukturomvandling vi studerat har svensk industri lyckats undvika denna typ av ekonomisk senilitet. De senaste årens händelser i detta avseende är i viss mån unika i svensk industriell historia. Valet av 80-tal gäller alltså här den takt varmed man låter marknadsstyrda anpassningar av strukturen (t ex konkurs och nedläggning av företag) äga rum så att problemen ej staplas på varandra tills de tillsammans blir politiskt omöjliga att hantera.

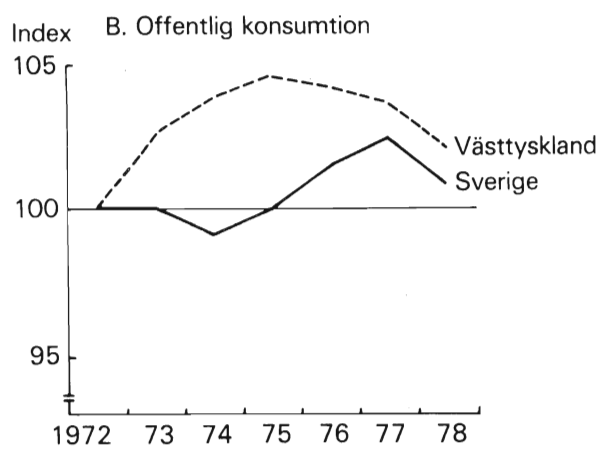
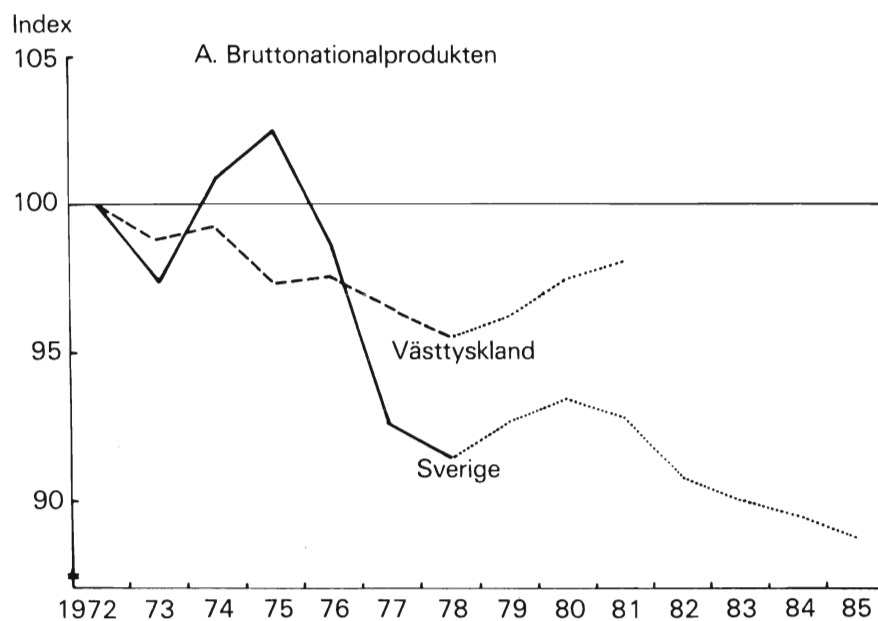
Beträffande industrins roll i samhällsekonomin gäller valet bland annat vilken typ av konsumtion svenska folket önskar. Med den nuvarande fördelningen mellan varu- och tjänsteproduktion kan balans endast återställas genom en stark industriell tillväxt under 80-talet. Om konsumtionen mer vrids mot tjänstesektorn (såväl privat som offentlig), blir anpassningskraven på industrin i motsvarande mån mindre. Den ökande andelen tjänstekonsumtion har bl a till följd ett minskat utlandsberoende. Vi räknar med att tendenserna mot ökad andel tjänstekonsumtion kommer att fortsätta långsiktigt.

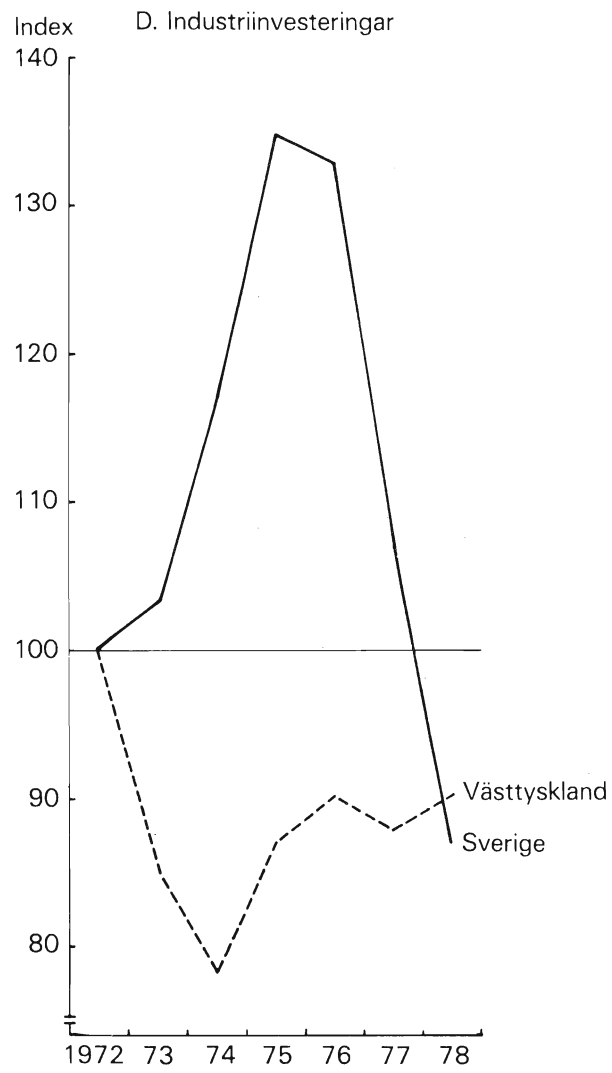
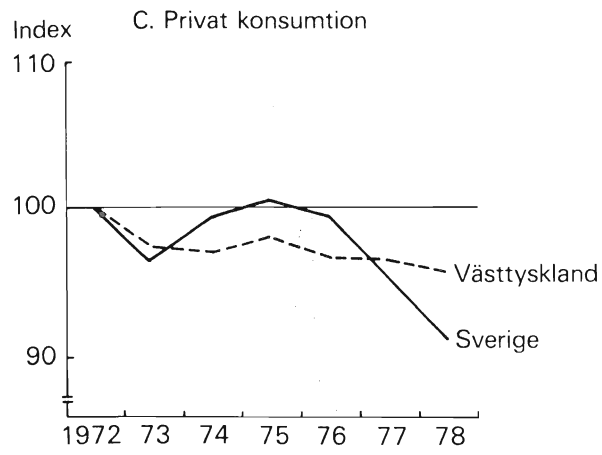
1.6 Valproblemet – en illustration

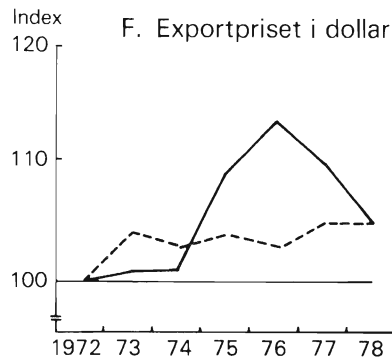
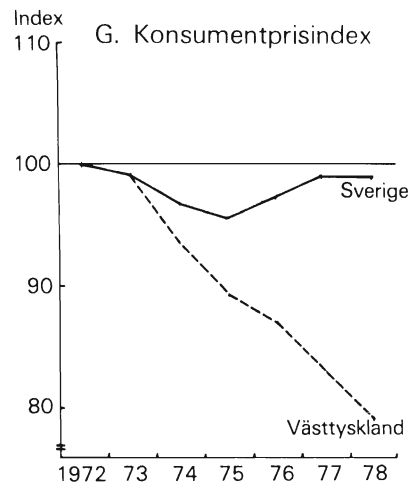
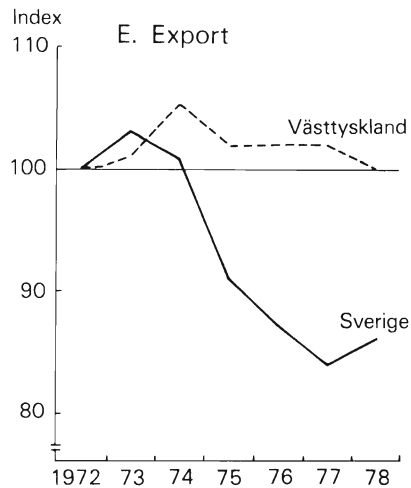
Figur 1.2 illustrerar hur två ekonomier – den svenska och den västtyska – ekonomisk-politiskt löst stabiliseringsproblemet under 70-talet, dvs hur de hanterat den internationella ekonomiska stagnation som följde i den sk oljekrisens kölvatten. Det är uppenbart att såväl den ekonomisk-politiska tekniken som resultaten skiljer sig avsevärt och att valmöjligheterna kan vara stora under en 5 å 10-årsperiod. Bägge länderna har tillväxtmässigt hittills åstadkommit ett sämre resultat än OECD-området som helhet vilket i sin tur domineras av USA-ekonomin. Medan den svenska ekonomin, enligt det sk referensfall (se nedan) vi arbetat fram i denna studie, efter en tillfällig

Figur 1.2 Utvecklingen i OECD, Västtyskland och Sverige 1972–1978 – en jämförelse

Index 100 = motsvarande värde för OECD

Den västtyska politiken fick mycket tidigt under oljekrisen (hösten 1972) en restriktiv inriktning i syfte att stoppa det internationella prisgenomslaget, även om åtstramningen i början inte gällde den offentliga konsumtionens ökning relativt OECD-genomsnittet (figur B). Den offentliga konsumtionens relativa tillväxt upphörde dock gradvis allteftersom den internationella lågkonjunkturen förstärktes 1974 och framåt (figur 1.1). Samtidigt som arbetslösheten steg och reallönerna släpade efter OECD-genomsnittet (ej i figuren) hjälptes exporten fram och bytesbalansöverskottet ökade (E). Denna politik vidmakthölls under lågkonjunkturen. Den tyska valutan justerades gradvis uppåt, men uppenbarligen inte snabbare än att en högst måttlig exportprisökning utöver den för OECD-genomsnittet inträffade. Man kan dock notera (se figur 5.2) att vinstandelarna i gengäld sjönk snabbt jämfört med tex i Sverige (se figur 7.4). Konsekvensen blev en kraftig doppling i industriinvesteringarna jämfört med OECD-genomsnittet (D) medan motsatsen inträffade i Sverige. Efter en period av relativt långsam tillväxt (se A) är nu Västtyskland på väg att hämta in förlusten och kan notera som ett resultat en avsevärt lägre inflation än inom OECD i övrigt.

Den svenska utvecklingen är till vissa delar den omvända. När den internationella konjunkturen vek sig 1974 (figur 1.1) expanderade såväl offentlig som privat konsumtion med hjälp av skattestimulans (B och C). Konsekvensen blev en kraftfull kostnadsinflation som satte sig i våra exportpriser (figur F) och en mycket kraftig vinstnedgång (figur 7.4) samt medförde en ytterligare relativ försämring av exporten (E) och tillväxten (A). Totalresultatet, som vi ser det 1978/79, är en inflation (G) av samma storleksordning som den inom OECD och en avsevärt lägre ekonomisk tillväxt (A) som synes bli bestående.

återhämtning 1979 och 1980 fortsätter att förlora tillväxt i förhållande till det övriga OECD-området, gäller för Västtyskland (enligt senaste prognoser) att man nu är på väg att hämta in försprånget.

Samtidigt har den västtyska politiken med hjälp av flera apprecieringar av den tyska valutan effektivt vid gränsen hejdat den inflationsvåg som svepte fram över världen efter oljeprishöjningarna 1973/74, samt – tycks det – i avsevärt högre utsträckning än vad som gällt i Sverige, sorterat bort ineffektiv produktionskapacitet. Figurerna 1.2A o. B representerar uppenbarligen en klar skillnad i policyinriktningen mellan de två länderna. Den *öppna* arbetslösheten har också varit större i Västtyskland, men det är oklart huruvida den *totala* arbetslösheten varit större.

En diagnos vi gör är att det problem som gällde 1973 i viss grad, kanske i hög grad, är aktuellt de närmast framförliggande åren. Som Bertil Ohlin uttryckte det i sin Nobelföreläsning 1977 gäller problemet inte bara hur stor den reala tillväxten blir, utan även hur stor del av värdetillväxten som är inflation. Vår analys säger ytterligare att endast en låg inflationsandel är förenlig med en snabb långsiktig real tillväxt, och att en okontrollerad inflation under nästa konjunkturuppsving kan föra ned den svenska ekonomin på en lägre tillväxttrend än som annars skulle ha blivit fallet (se figur 1.1). Bertil Ohlin tillade också att 30-talets kris visserligen var djupare än den nuvarande, men att vi lämnade den desto snabbare, trots att, eller tack vare att, vi då inte förde någon ekonomisk politik i syfte att snabbt komma ur depressionen.

1.7 Studiens uppläggning

De tre huvudfrågorna (tillväxtens förutsättningar, anpassningens karaktär och våra valmöjligheter inför 80-talet) har också styrt huvudtextens disposition. Vi börjar (Del II) med en systematisk genomgång av förutsättningarna för tillväxt internationellt och inhemskt, den tekniska utvecklingen och vad vi kan anta om marknadssystemets sätt att fungera framdeles. I denna genomgång är perspektivet dels 100 år bakåt i tiden, dels mycket långsiktigt framåt i tiden. Vi försöker fånga den exogent bestämda tillväxtlinje omkring vilken svensk ekonomi kommer att styra i det långa loppet. En av de få erfarenhetsmässigt pålitliga prognosmetoder som då finns, är att studera hur det gått för länder som legat före oss i utvecklingen.

I Del III avgränsas tidsperspektivet till 1979–85 och analysen kvantifieras i nationalräkenskapstermer. Först avgränsas omvärldsförutsättningarna (kapitel 5), sedan byggs de antaganden samman som bestämmer den svenska ekonomiska tillväxten till 1985. Konsekvenserna för hela ekonomin i försörjningsbalanstemer beräknas med hjälp av den input-output-baserade "LB-modellen" (kapitel 6). I de följande kapitlen analyseras sedan lönsamhet, finansiering, allokering och tillväxt (kapitel 7), utvecklingen på arbetsmarknaden (kapitel 8) och i den offentliga sektorn (kapitel 9). Några viktiga industriproblem inför 80-talet tas därefter upp i kapitel 10. Analysen är huvudsakligen problemorienterad. En konsekvensanalys enligt den etablerade långtidsutredartraditionen har dock även genomförts (kapitlen 6 till 9). I kapitel 11 kompletteras därför den komparativt statistiska analysen i kapitel 6 med en förloppsanalys, där dels sambandet mellan inflation och tillväxt studeras, dels förloppet som sådant och obalansens storlek tillåts påverka den långsiktiga tillväxten.

1.8 Huvudresultaten

I likhet med de flesta andra industriländer har Sverige under 70-talet kommit in i ett skede med väsentligt långsammare tillväxt än tidigare under efterkrigstiden. Detta sammanhänger med att flera av de omständigheter som möjliggjort efterkrigstidens exceptionellt snabba tillväxt i industriländerna nu har försvagats eller upphört att gälla. Till detta kommer en osedvanligt lång och djup konjunkturavmattning som ungefär samtidigt har drabbat hela industrivärlden.

Många av de anpassningsproblem som den svenska ekonomin för närvarande besväras av har vi således gemensamt med andra industriländer. Anledningen till att 70-talets ekonomiska kris för Sveriges del har blivit särskilt djup och utdragen i tiden har att göra med två omständigheter.

För det *första* har Sveriges komparativa fördelar under efterkrigstiden gradvis minskat på just de områden där vi varit hårdast specialiserade och som 1974 svarade för nära 50 % av vår export.¹ Detta har medfört att det

¹ Exporten av gruvprodukter, trä, massa, papper, stål, fartyg och transporttjänster utgjorde 1974 44 miljarder kronor av en total export på 92 miljarder kronor. Se vidare kapitel 10.

strukturella anpassningsbehovet blivit särskilt stort i Sverige. Man kan hävda att detta förhållande i sig antyder att en industriell felspecialisering ägt rum under efterkrigstiden i så måtto att resurser låsts fast i de näringsgrenar där konkurrensförutsättningarna minskat. Det är möjligt att det svenska bolags-skattesystemet bidragit till denna utveckling genom att minska de ekonomiska motiven för att flytta finansiella resurser *mellan* företag. Figur 1.3 illustrerar hur hela råvarusektorn under efterkrigstiden dragit en praktiskt taget oförändrad andel av de totala investeringarna och den totala sysselsättningen i industrin, samtidigt som dess andel av hela industrins vinster och förädlingsvärde sjunkit. Figur 1.4 visar dock samtidigt att exporten av bearbetade varor (andelen av total export) växt internationellt sett mycket kraftigt. Detta gäller framför allt de framgångsrika delarna av verkstadsindustrin, ett förhållande som gjort att Sverige i dag har den relativt största verkstadsindustrin bland industriländerna.

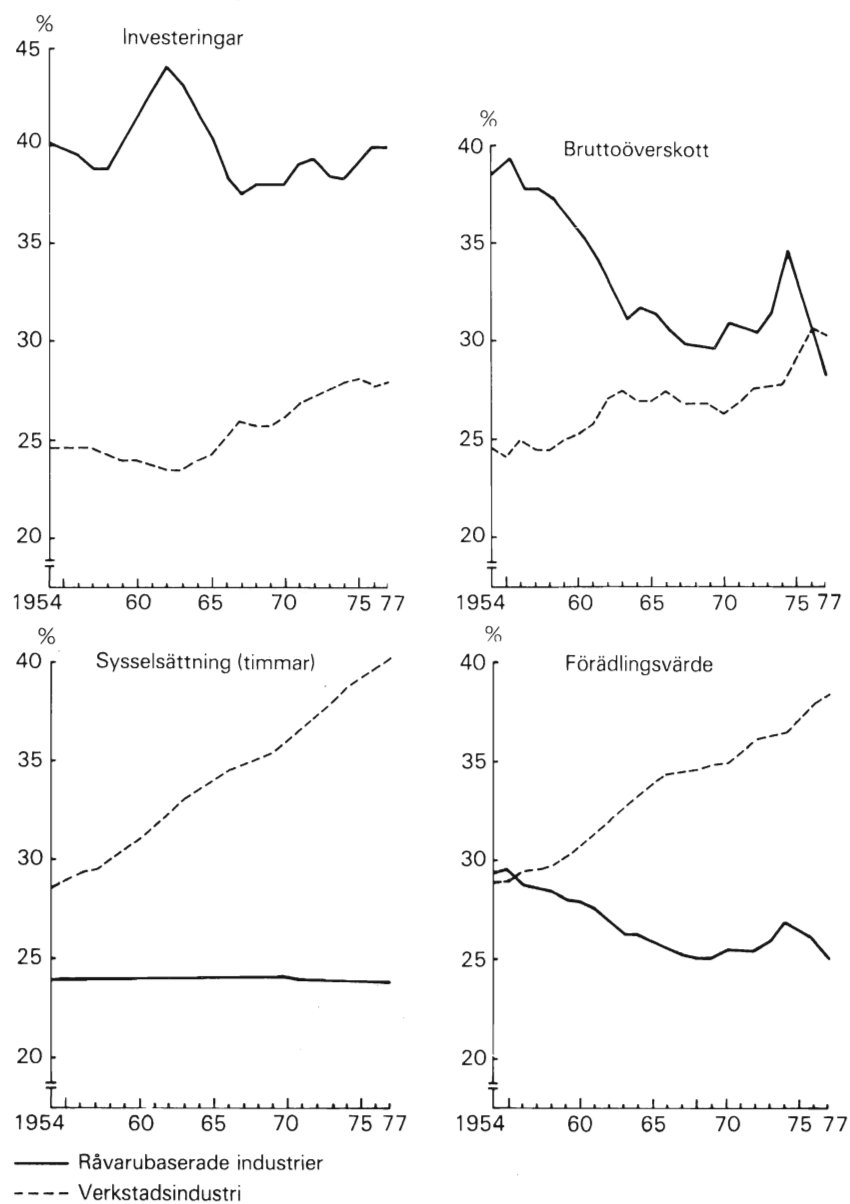
För det *andra* är det möjligt att den relativt höga ambitionsnivån ifråga om full sysselsättning och inkomstutjämning under senare år har gjort den svenska ekonomin mer trög i anpassningen än andra industriländers ekonomiska system. Det sociala och politiska motståndet mot förändring stiger, enligt en teori som framförts av den amerikanske ekonomen Mancur Olsen, med landets välstånd, bl a därför att fler intressegrupper med ambitioner att påverka och konservera utvecklas i en rik ekonomi. Eftersom en fortlöpande utslagning av ineffektiv produktion är en nödvändig process hos en väl fungerande industriell ekonomi, uppstår frågan om själva välståndet så småningom har skapat trögheter som medför långsammare tillväxt.

Möjligheterna att åstadkomma förändringar i vårt ekonomiska system som kan lösa upp denna typ av trögheter är därför en av de viktigaste frågor som diskuteras i denna långtidsbedömning. De prognoser för 80-talet som strax skall presenteras bygger på vissa antaganden i detta avseende. Längre fram i texten diskuteras principiella lösningar på dessa problem. Det handlar bland annat om skattesystemets utformning, den offentliga sektorns organisation och formerna för marknadernas fungerande.

Mycket tyder på att om vi önskar en fortsatt ekonomisk tillväxt i takt med de framgångsrika industriländerna inom OECD-området måste den svenska ekonomin vridas tillbaka mot ett system med mer utpräglade marknadsinslag. Det är framför allt på detta plan som väsentliga tillväxtförbättringar står att vinna. Detta innebär att mer förändring måste accepteras, att fördelningsambitionerna delvis måste definieras om men ej (nödvändigtvis) minskas,

Figur 1.3. *Verkstadsindustrins och den råvarubaserade industrins^a andel av industrins investeringar, sysselsättning, förädlingsvärde och bruttoöverskott 1954–1977*

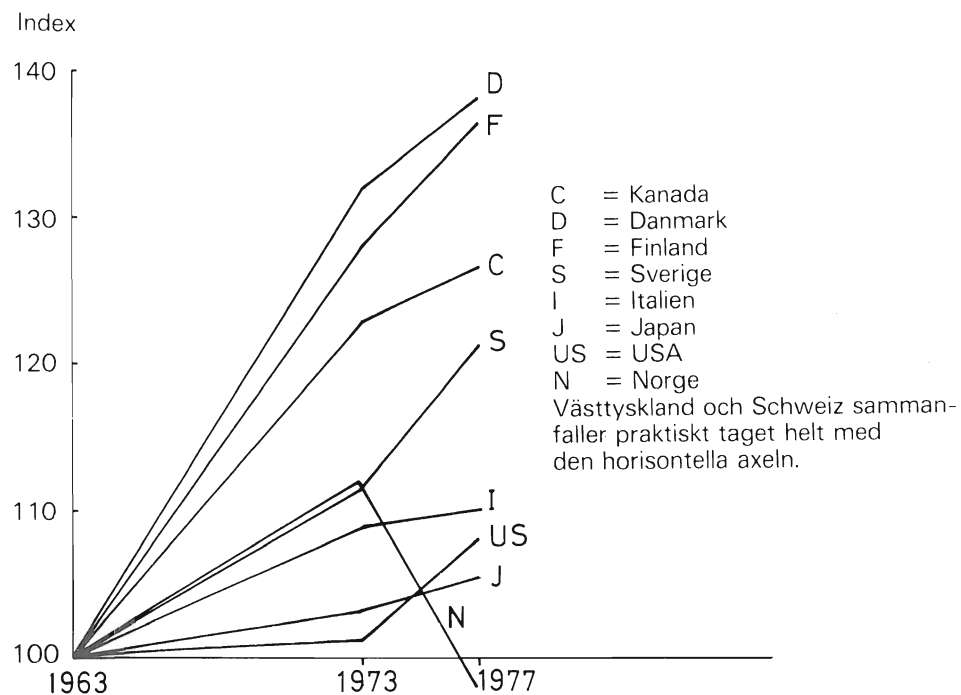
Procent, glidande 5-årsmedelvärden

^a Gruv-, stål- samt skogsindustrierna

Råvaruindustrins andelar av investeringar och sysselsättning har varit i stort sett konstanta under hela perioden. Däremot har förädlingsvärde och bruttovinstandelar sjunkit kraftigt. En motsatt utveckling kan noteras för verkstadsindustrin. Detta antyder en intern resursallokering inom industrin som varit till nackdel för den långsiktiga tillväxten.

Figur 1.4 *Andel bearbetade varor (SITC 5-9) i procent av total export 1963-1977*
 Index 1963 = 100

Källa: Horwitz [1979].

Danmark och Finland har haft en exceptionellt kraftig utveckling från en relativt låg bas. Internationellt sett har dock den svenska utvecklingen varit snabb. Den speglar den specialisering mot verkstadsindustrin som varit förhärskande under efterkrigstiden, även om råvaruindustrierna (se figur 1.3) fortsatt att attrahera resurser i ungefär samma utsträckning som tidigare trots vikande affärsresultat.

och att marknadens konkurrensmekanismer måste få tillfälle att fungera inom den offentliga sektorn så att bli en i förhållande till näringslivet rimlig andel av strukturanpassningen och nedläggningarna äger rum även där.

1.9 Strukturomvandlingen

1.9.1 Industrin

Man kan räkna med att industrivarumarknaderna med industriländer som dominerande säljare och köpare i allt väsentligt kommer att vara den konkurrensmiljö som svensk industri har att arbeta i under 80-talet. Den kommer som tidigare att kännetecknas av snabb förändring och hårdhänthet mot företag som inte i tid förmår anpassa sig till den typ av produktion som bäst passar en avancerad höglöneekonomi. Samma förhållande gäller i viss mån landets inbyggare i så måtto att avancerad produktion ställer större krav på arbetskraften, särskilt god utbildning och en förmåga att ofta byta uppgifter och arbetsmetoder. Här har det redan rika industrilandet inget val. Så länge ett land (som Sverige) har en vältrimmad industriell produktions- och distributionsapparat i en fungerande marknadsekonomi med ett väl utbyggt välfärdssystem är situationen snarare avundsvärd.

Strukturomvandling – även av den relativt drastiska typ som vi just nu försöker hejda – beror inte enbart av utländsk konkurrens utan bör delvis betraktas som ett normalt *internt fenomen* i varje växande ekonomi av tillräcklig storlek, som inom sig måste specialisera sig. Varje konkurrensstörning på marknaden, vare sig den skapas av en teknisk förändring i en bransch, ett tillräckligt stort företag eller utomlands via den internationella prisbildningen, OPEC:s beskattning eller av de så uppmärksammade nya industriländerna, skapar strukturella anpassningskrav.

I industrikapitlet (10) genomförs en grov kalkyl över konkurrensutsikterna för vissa branscher. Vi har valt att där koncentrera oss på de sektorer som har problem. Kalkylen bygger på en kombination av sammanställningar av data från olika källor och intervjuer med fackfolk, där resultaten har placerats in i den totala internationella ”prognos” som denna långtidsbedömning byggts upp kring. Tillsammans taget blir resultatet att på 10–15 års sikt mellan 100 000 och 150 000 arbetsplatser befinner sig i farozonen i järnmalms-, stål-, varvs- och sjöfartsnäringarna samt i viss mån skogsindustrin, som tillsammans

sysselsatte 310 000 personer 1976. I det mycket långa loppet är naturligtvis varje existerande arbetsplats hotad av nedläggning. En kalkyl av detta slag skall därför tolkas på ett speciellt sätt för att bli meningsfull. Om industrierna ändrar inriktning, kommer naturligtvis dessa jobb att återuppstå i ny form inom samma företag, kanske inom samma anläggning men delvis även på annan plats. I övrigt gäller att de så småningom bör uppstå inom andra, expanderande industrier. På sikt kommer detta i en marknadsekonomi alltid att ske genom en marknadsmässig anpassning av reallönerna så att en med omvärlden i stort sett jämförbar lönsamhet återställs. Åtminstone fyra omständigheter är dock denna gång speciella och påverkar bedömningen av 80-talet.

a) Andelen jobb i farozonen är så långt vi kan bedöma större än vid något liknande tidigare tillfälle. Vi bör alltså räkna med större omställningar mellan industribranscherna än tidigare under efterkrigstiden. Det skall dock observeras att det både absolut och (framför allt) relativt rör sig om mycket mindre förändringar än de som drabbade det svenska jordbruket under vilken 10- eller 15-årsperiod som helst efter 1950. Under perioden 1950 till 1970-talets slut försvann i tysthet ca 450 000 arbetsplatser av ca 625 000 i det svenska jordbruket.

Även i textilindustrin försvann en stor del av jobben under 50- och 60-talen. Den för tillväxten viktiga strukturomvandlingen har under 70-talet på bred front flyttats in i industrisektorn och man kan konstatera att en större nedläggningshotad arbetsplats väcker mycket större uppmärksamhet än många små.

b) De sk krisbranscherna består i stor utsträckning av regionalt utspridda företag vilket gör att strukturomvandlingen kommer att innebära till vissa orter koncentrerade sysselsättningsproblem. Huruvida denna regionala effektfördelning i större utsträckning än tidigare verkar till nackdel för glesbygden är dock en fråga som behöver utredas ytterligare.

c) Utsikterna för snabb tillväxt i andra sektorer är inte längre lika goda som de varit tidigare. Detta beror på vår prognos i övrigt vad beträffar tillväxten i omvärlden. Tillväxtbranschernas expansionsmöjligheter är dessutom i hög grad beroende av i vilken takt krisbranscherna släpper ifrån sig sina resurser, både arbetskraft och kapital. På denna punkt tycks en markant förändring av samhällets värderingar ha ägt rum under det senaste decenniet. Detta kommer att förlänga den strukturella anpassningen och talar för den sänkta tillväxt vi räknar med.

d) Krisbranscherna är i det närmaste identiska med vissa av våra stora

exportbranscher, vilka tidigare med internationellt högt värdesatta produkter betalat vår import och internationellt höga levnadsstandard.

Våra gamla rotvärden (malm, stål och skog) måste nu delvis ersättas med nya "rotvärden" i form av teknologi, industriellt kunnande och yrkesskicklighet. Om inte annat ställer detta större krav på den svenska befolkningen än tidigare redan när det gäller att vidmakthålla vår nuvarande höga standard.

Scenen har alltså ställts i ordning för ett decennium med långsammare ekonomisk tillväxt än tidigare. Ett skäl är att en obenägenhet att acceptera den typ av strukturomvandling vi hade under 60-talet vuxit fram. Detta har bakats in som ett antagande i det trots allt *optimistiska referensfall* över den svenska ekonomiska utvecklingen fram till 1985, som vi arbetat fram och som förutsätter en högre användning av föråldrat kapital i svensk industri än som tidigare varit normalt.

1.9.2 Arbetsmarknaden –trögrörlig och inflationsskapande?

Några viktiga förändringar på arbetsmarknaden under senare år kan sammanfattas med orden *arbetslöshet, arbetsutbud och rörlighet*. Den genomsnittliga arbetslöshetstiden har stigit sedan mitten på 60-talet. Samtidigt har under de senaste åren antalet arbetslösa och antalet uppsägningar varit mycket litet, jämfört med vad som varit normalt under tidigare lågkonjunkturer. Dessa förändringar är betydelsefulla i flera avseenden. Frågan är för det första om permanent förändring i attityder, värderingar och konkurrensförhållanden inträtt på arbetsmarknaden. Skall detta från välfärdsynpunkt betraktas som ett positivt eller negativt inslag under en ekonomisk utveckling enligt det referensfall med långsiktigt avtagande tillväxt som vi trots allt betraktar som optimistiskt?

Hur mycket av den konstaterade trögrörligheten beror på en ökad specialisering av arbetskraften (varje arbetstagare bär på ett i medeltal ökande utbildnings- och erfarenhetskaptal, som inte utan vidare kan överföras på nya jobb) och hur mycket beror på mera renodlade attitydförändringar?

Vad betyder detta för tillgången på arbetskraft i en period av stora och snabba strukturella förskjutningar i konkurrensförutsättningarna mellan produktionssektorer? Enbart inom industrin på företags- och arbetsställenivå kan vi (våren 1979) konstatera en betydande ojämnhet mellan outnyttjad maskinkapacitet, överskottsarbetskraft och förväntade efterfrågeökningar. Samtidigt tyder vår analys i övrigt på att inte obetydliga delar av den

outnyttjade maskinkapaciteten i dessa sektorer aldrig mer kommer att få en meningsfull, ekonomisk användning. Dessa delar av kapitalet borde alltså vara nedskrivna till låga värden.

1.9.3 Rörligheten

Även om vår slutbedömning är att en trögrörligare arbetsmarknad kommer att dämpa tillväxten framöver (framför allt därför att stora produktionsanläggningar utan någon egentlig framtid behålls i drift), skall man inte överdriva rörlighetens betydelse. Det finns ingenting som tyder på att ekonomier med snabb arbetsmarknadsanpassning också har en snabbare produktivitetstillväxt. *Alltför snabb* anpassning under perioder av häftiga växlingar i marknadsläget ger upphov till andra problem som kan dämpa tillväxten. Produktivitetstillsatser på grund av överrörlighet torde dock vara små, jämfört med den förlust som t ex uppstår av den sociala konvention som håller majoriteten kvinnor låsta i barnavård och hushållsarbete, samtidigt som de sk marknadssjörörelsen domineras av män.

Man kan hävda att arbetslöshetsperioder i själva verket ofta är produktiva perioder. Individerna söker då ett nytt arbete, och det är både ur välfärds- och produktivitetssynpunkt viktigt att han/hon hittar ett för honom/henne passande jobb. Sökande efter nytt arbete behöver ej alltid ske under formen öppen arbetslöshet, och ju mer specialiserad individen är desto sannolikare att arbetsbyte sker utan mellanliggande arbetslöshet.

1.9.4 Brist på arbetskraft?

Det centrala för vårt medellånga perspektiv är att anpassningen mellan utbud och efterfrågan kan komma till stånd utan inflationistiska störningar. Denna förutsättning verkar inte utan vidare vara uppfylld i medeltal under hela prognosperioden och med stor sannolikhet inte under den nu pågående konjunkturuppgången. Överhuvudtaget har vår analys av variationer kring referensfallet på grund av den sänkta produktivitetstillväxten inte inneburit några svårigheter att få målet full sysselsättning uppfyllt. Ett icke inflationistiskt konjunkturuppsving förutsätter att arbetskraft inte låses fast i långsiktigt omöjliga verksamheter med hjälp av subventioner och att skattesystemet ej omöjliggör traditionell marknadsstimulering till flyttning med hjälp av nettolönehöjningar utan extrema bruttolönehöjningar.

Det finns risk att den offentliga sektorn vid en stagnerande industriut-

veckling kan bli löneledande, och att en höglönebetalande offentlig sektor börjar expandera mitt under det pågående industriella konjunkturuppsvinget. Förutsättningen för att permanenta den hittillsvarande positiva devalveringseffekten kan då mycket snabbt försvinna.

Den problembild på arbetsmarknaden som bör beaktas och som inte fanns tidigare i samma utsträckning är dessutom en mycket försiktig anställningspolitik hos företag och myndigheter, beroende på svårigheten på grund av ny lagstiftning och arbetsmarknadsmoral att senare bli av med arbetskraft. Denna politik drabbar ungdomar, äldre friställda och överhuvudtaget personer med en mindre förmånlig yrkeshistoria. Nya inslag på arbetsmarknaden under 70-talet är: En benägenhet att förtidspensionera i stället för att permittera. En benägenhet hos arbetskraften (på grund av ökade svårigheter att få nya jobb av samma skäl som ovan) att ej flytta på sig, särskilt ej under osäkra tider; en gemensam benägenhet hos arbetsgivare och arbetstagare att betrakta specialistkunnskap och yrkeserfarenhet som en investering som kan bli kostsam att ersätta och/eller kan förlora i värde vid byte av arbete.

Den arbetsmarknadsutveckling som beskrivits understryker behovet av en rörlighetsstimulerande politik för att underlätta de omallokeringar som prognosperioden enligt våra bedömningar kommer att kräva. Så långt vår analys sträcker sig innebär detta en arbetsmarknadspolitik med sikte på att öka arbetsutbudets priselasticitet och förstärka prissignaleringen. Skattefri premiering av viss typ av flyttningar från subventionerade krisföretag när arbetstillfällena ökar, är en möjlighet. Senioritetsregler som vidgas till att gälla individens antal yrkesverksamma år i stället för hans anställningstid på en arbetsplats är en annan tänkbar reform.

1.10 Balansproblemen

Förutom de mer grundläggande teknisk-ekonomiska krafter som verkar på det svenska ekonomiska systemet har vi att ta hänsyn till hur vårt sätt att hantera de traditionella balansproblemen påverkar förloppet under prognosperioden.

Att välja 80-tal är med andra ord i hög grad synonymt med att välja ekonomisk politik under åren 1979 och 1980. Den typ av strukturomvandling som diskuteras sker samhällsekonomiskt smidigast under ett konjunkturuppsving. Tidsfristen är mycket kort, eftersom industriländerna är på väg in i

nästa konjunkturavmattning, med kanske en förnyad inflationsvåg i släptåg. En svensk högkonjunktur 1979/80 bygger i allt väsentligt på den normala eftersläpning vi alltid haft.

Dessa faktorer spelar en stor roll för den ”prognos” för perioden 1979–85, som vi strax skall presentera och som byggts upp kring en förloppsanalys där resultatet på 80-talet beror på vilken politik som förs. I detta avsnitt lämnar vi den i övrigt genomgående problemorienterade och faktapresenterande texten och sammanställer de pusselbitar vi nu har till en traditionell prognos.

1.10.1 Sysselsättning

Vår analys tyder på att brist på arbetskraft, i första hand kvalificerad sådan, kan komma att bli ett större problem än arbetslöshet under 80-talet. Bristen blir en fläckvis företeelse i vissa yrkeskategorier, expansiva industrier och regioner och sammanhänger i en inte obetydlig utsträckning med den ökade inlåsning av arbetskraft i näringspolitiskt skyddade verksamheter som vi räknar med en god bit in på 80-talet. Detta bygger på bedömningen att den nödvändiga strukturanpassningen i stor utsträckning kommer att skjutas på framtiden. Detta leder i sin tur till sänkt produktivitetstillväxt, långsammare förnyelse av produktionsutrustningen, mindre omfattande investeringar och därmed en lägre tillväxt överlag.

1.10.2 Inflation

Mycket tyder på att inflationstendenserna inte kommer att ebba ut av sig själva. Denna farhåga gäller både industriländerna som grupp och Sverige för sig. Risken för en inflationsstörning av 1973–76 års typ men inte av samma omfattning är stor just nu. Till detta bidrar också att efterfrågan på olja kommer att växa snabbare än utbudet de närmaste åren.

När denna skrift slutredigeras har förnyade problem vad gäller tillgången och priset på energi dykt upp, delvis av samma typ som de som inträffade 1973/74. Det är självklart att vår ekonomiska tillväxt här i Sverige på lång sikt är beroende av om vi kommer att kunna bygga kärnkraftverk eller ej. Om inte, kommer en hel del av den kvantitativa analysen i denna skrift att behöva revideras. Liknande problem gäller tillgången och priset på olja internationellt. Härvidlag görs vitt skilda bedömningar, som dock till övervägande del

talar för den tendens mot lägre tillväxt och mer inflation som vi delvis redan lagt in i våra kalkyler.¹

1.10.3 Offentlig sektor

Den offentliga sektorn görs ofta till syndabock i samhällsekonomin på ett något oförtjänt sätt. De tjänster som produceras i den offentliga sektorn efterfrågas i växande utsträckning. Problemet har snarast att göra med hur och var dessa tjänster produceras och i vilken utsträckning den totala offentliga aktiviteten, som utgör nästan 30 % av ekonomin, mätt i sysselsättningstermer, får en privilegierad ställning som skyddar den mot såväl marknadens konkurrens som konjunktorens störningar. Ett annat balansproblem som vi diskuterar ingående är den offentliga budgetpolitikens effekter på inflationen (se nedan).

1.10.4 Utrikeshandel

Det fjärde balansproblemet är underskottet i bytesbalansen. Detta beror dels på den internationella konjunkturutvecklingen och det därmed följande låga kapacitetsutnyttjandet överlag i industrin, dels på att svensk industri är för hårt specialiserad på näringgrenar, vars komparativa fördelar minskat under senare år.

Teoretiskt skulle man kunna hävda att det alltid går att fylla på med inhemsk efterfrågan när den från utlandet sviker, så att ett någorlunda fullt utnyttjande av ett lands totala resurser garanteras. Detta är kanske möjligt inom ett så stort produktionsområde att den inhemska efterfrågestimulansen har ungefär samma sammansättning som den icke utnyttjade produktionskapaciteten. Detta gäller dock i dag inte ens USA, men kan möjligen gälla för hela OECD-området. Att det skulle gå att via inhemsk efterfrågestimulans få bort det svenska underutnyttjandet av resurserna utan starkt växande bytesbalansunderskott och utan inflationstendenser är helt uteslutet.

En risk för den lilla specialiserade ekonomin i en industrivärld där varje land kämpar med omedelbara strukturanpassningsproblem är att den typ av konkurrensskydd, som vi kallat "blockprotektionism", växer fram mellan industriländerna (eller grupper av dem) och den övriga världen, bl a i syfte att hejda den påtvingade strukturomvandlingen. USA representerar redan ett

¹ Inom institutet pågår sedan en tid tillbaka ett större forskningsprojekt med syfte att utreda frågan om "kris och anpassning i svensk energihushållning".

sådant block, EG ett annat. En utveckling av denna typ kommer förmodligen (när de interna specialiseringseffekterna utnyttjats) så småningom att hejda tillväxten inom området samt utgör en extra riskfaktor för små ekonomier som hamnat utanför.

1.10.5 Ränta och räntabilitet

Den samhällsekonomiska balansen har även en totalekonomisk *dimension* som man ofta undviker att diskutera, därför att den är för svår. Den industriella kompetensens ersättning måste vara anpassad så att den önskade investeringsverksamheten och tillväxten åstadkommes. Industriell kompetens mobiliseras erfarenhetsmässigt mest effektivt i form av personligt risktagande mot ersättning. Det är härvid viktigt att inte begreppsmässigt blanda ihop räntabiliteten med finansieringen (tillgången på pengar) även om vinstnedplöjning i det egna företaget är en tung finansieringskälla i industrin.

Räntabiliteten har två viktiga sidor, dels dess förväntade höjd, dels sannolikheten för att förfoganderätten till de resurser som satsas inklusive förräntningen så småningom i likvid form återgår till ägaren. Om risken för inskränkningar i möjligheterna att förränta och återfå satsat kapital på grund av ny lagstiftning eller av andra skäl bedöms öka, bör man som en konsekvens vänta sig en ökad tveksamhet att binda sina resurser långsiktigt. Ett viktigt balansproblem är även att den samhällsekonomiska strukturen utformas så att industriell kompetens verkligen inriktas på industriell verksamhet. Detta innebär bl a att förräntningsmöjligheterna inte är högre efter skatt och inflation på andra verksamheter, som gör att kompetens, uppmärksamhet och entreprenöranda inriktas på kringgående eller utnyttjande av skattelagar och värdestegring utanför industrisektorn.

Vi finner alltså att balansproblemen i dag inte bara gäller att vrida produktionsstrukturen och marknadsfunktionerna rätt utan även att få utrikeshandeln balanserad. Den analys vi genomfört tyder starkt på att lösningen i stor utsträckning ligger i att komma till rätta med den obalans som sammanfattar och fångar upp alla andra obalanser i en ekonomi, nämligen inflationen.

1.10.6 Fördelning, rättvisa och tillväxt

Ett klart resultat av denna långtidsbedömning är att en långsiktig nedtrapp-

ning av tillväxten kommer att äga rum, även om det i den svenska ekonomin på kort sikt (de närmaste 1 à 2 åren) kan te sig som om allt är på väg tillbaka till det normala. Den långsammare tillväxten medför en kollision av några tendenser under efterkrigstiden, nämligen växande sociala ambitioner, avancerade fördelningskrav, kapitalets sjunkande ersättning, inflationstendenser och krav på tillväxt. I diskussionen om den offentliga sektorn konstateras att någonstans går en gräns för fördelningspolitiken i så måtto att ytterligare strävanden kommer att motverka sig själva genom effekten på den ekonomiska tillväxten. Ena sidan av fördelningsproblemet gäller incitamenten på arbetsutbudet. Där finns, vilket är beklagligt, praktiskt taget inga studier gjorda. Vi kan bara konstatera att det är sannolikt att nuvarande inkomstskattesystem gjort arbetsutbudet betydligt mer tröganpassat än tidigare, och att detta kommer att vålla problem vid anpassningen om konkurrensförutsättningarna för svensk industri har ändrats som vi bedömer att de har gjort. En förändring i nuvarande skattesystem, som vi diskuterar som en delösning på detta problem, är en partiell övergång till avgiftsfinansiering av offentlig verksamhet i form av försäkringssystem, där försäkringspremien för sjukvård etc kalkyleras aktuariemässigt och inte räknas på marginella förändringar på inkomsten. Betydande sänkningar av inkomstskattesatsen på medelinkomsterna kan bli möjliga denna väg (se kapitel 9).

Det andra fördelningsproblemet (det funktionella) gäller kapitalets och sparandets ersättning. Det påverkas av såväl skatter som inflation, och man skulle kunna säga att inflationen här i viss utsträckning fungerat som säkerhetsventil. Kapitalets ersättning är till stora delar internationellt bestämd, och varje försök att driva ned kapitalersättningen under en internationellt kritisk gräns träffar investeringarna och tillväxten.

Den internationella låneräntan på kapital kommer för övrigt, så långt vi kan bedöma, att stiga reallt under den studerade perioden, från nuvarande (av inflationen bestämda) låga nivåer. Följden blir att kapitalavkastningen måste tillåtas gå upp dels från nuvarande, konjunktorellt låga nivå, dels även trendmässigt för att en tillfredsställande tillväxt skall åstadkommas. Detta är i första hand en fråga om att göra industriinvesteringarna (till skillnad från sommarstugor etc) till räntabla investeringsobjekt för bl a hushållens sparande samt att se till att samhällets sparande kanaliseras till de rätta industriinvesteringarna och bort från låglönsamma verksamheter (se kapitel 7).

Så långt vi kan se har försök att påverka förmögenhetsfördelningen i samhället i allt väsentligt resulterat i att resurser länkats bort från industri-

sektorn och investerats räntabelt på annat håll, ett förhållande som har varit, och på sikt kommer att vara, till men för tillväxten. Resultatet verkar till och med ha blivit en mer ojämn förmögenhetsfördelning totalt vid långsammare tillväxt på grund av inflationen. Det är fullt möjligt att ett skattesystem som befriar hushållssparandet från skatt och ger större möjligheter för hushållen att göra räntabla investeringar i aktier, skulle medföra en jämnare fördelning.

Bortsett från problemet att dämpa inflationen kan vi inte finna annat än att ett skattesystem som befriar hushållssparandet och dess avkastning helt eller delvis från inkomstskatt är den enda riktigt marknadsanpassade lösningen även på tillväxtproblemet, som i det långa loppet kan fås att fungera. Detta kräver i sin tur att det blir *konsumtionen över individens livstid* som görs till föremål för utjämningssträvanden, ej inkomsten.

Inflationen är dock det problem som kan stjälpa hela kalkylen. Inflationen hör av tradition inte hemma i långtidsutredningsproblemet, utan hänförs normalt till konjunkturanalysen. Vi finner dels att den nuvarande, långvariga inflationen allvarligt har stört marknadssystemets koordineringsfunktioner, dels att en förnyad inflationsvåg de närmaste åren kan rycka undan grunden för den optimism som trots allt finns i de långsiktiga kalkyler vi genomfört. Till saken hör att inflations- och fördelningsproblemens funktionella sidor (vinst- och löneandelen) hänger intimt samman. Sedan 1977 har priser och kostnader sakta varit på väg mot ett jämviktsläge, en tendens som mycket lätt kan brytas av förnyade inflationsstörningar från omvärlden, överambitiös, inhemsk politik och likviditetstillskott i kreditsystemet. Hotbilder i detta avseende finns där i hög grad när detta skrives. Vi har inte kunnat finna någon annan lösning än en stram inhemsk, ekonomisk politik, som håller såväl total efterfrågan som total likviditet i systemet under kontroll med god marginal. Denna politik kan manifesteras i form av en löneutveckling totalt, som tillåter lönsamheten att stadigt stiga till en normal nivå. Antaganden av detta slag ligger bakom det s k referensfallet och gör att det får betraktas som optimistiskt.

1.11 Mot balans 1985 – en omöjlig prognos?

En väsentlig del av arbetet på denna långtidsbedömning har bestått i att utarbeta ett referensfall som beskriver vilka krav som måste ställas på

svenska politiker och övriga beslutsfattare för att någon sorts balans skall kunna uppnås i den svenska ekonomin kring mitten av 80-talet under förutsättning av en någorlunda gynnsam omvärldsutveckling. Kalkylerna visar att de antaganden som krävs är klart optimistiska.

Det bör dock kraftigt understrykas att referensfallet inte utgör någon prognos eller ens en sannolik utveckling. Vi har överhuvud taget försökt undvika att göra någon siffermässigt preciserad prognos i denna långtidsbedömning. I den mån en prognos alls kan sägas göras, är den klart mera pessimistisk än referensfallet beträffande möjligheterna att politiskt hantera de svårigheter som den svenska ekonomin befinner sig i samt beträffande inflationen och omvärldsutvecklingen.

Händelserna under det första halvåret 1979 har givit ytterligare näring åt denna relativt pessimistiska syn. Särskilt utvecklingen på oljemarknaden gör att vissa av de antaganden som ligger till grund för kalkylen ter sig alltför optimistiska. Även utvecklingen på kärnkraftsområdet gör att antagandena kan behöva revideras efter folkomröstningen. Inhemska politiska beslut under våren 1979 gör också att det offentliga budgetunderskottet och inflationen sannolikt får en mindre gynnsam utveckling än i referensfallet. Tillsammans gör dessa faktorer att referensfallet i vissa avseenden inte kan betraktas som realistiskt. För att kunna föra en diskussion i kvantitativa termer har vi trots detta valt att skissartat presentera referensfallet nedan och mera i detalj i kapitel 6 och i särskild bilaga.

Referensfallet förutsätter att den ekonomiska tillväxten i industriländerna liksom också världshandelns tillväxt kommer att avta gradvis. Produktionsförutsättningarna sänker kapacitetstillväxten. En avtagande tillväxt i den internationella handeln minskar specialiseringsmöjligheterna. Inflationen fortsätter att hejda produktivitetstillväxten, men i avtagande utsträckning.

För svenskt vidkommande innebär detta i referensfallet att världshandeln beräknas öka med drygt 6 % per år 1979–85, vilket möjliggör en svensk exportökning på ej fullt 6 % i medeltal per år.

För produktiviteten i industrin innebär detta en trendmässig tillväxt på 4,5 %. På lång sikt med utblick mot 90-talet innebär detta att en 2,5-procentig BNP/capita tillväxt, som vi mäter den, får tjäna som riktmärke, men att avvikelser kan ske i det kortare loppet.

Försök att långsiktigt styra den svenska ekonomin fortare än denna bastrend genom att exempelvis stimulera fram mera investeringar än som motiveras av den förväntade långsiktiga avkastningen bygger upp instabiliteter och problem i form av bl a felinvesteringar som så småningom tvingar

ekonomin tillbaka till denna möjliga trendlinje eller därunder.

Beträffande inflationen har vi i referensfallet utgått från en fortsatt långsiktigt sjunkande tendens i omvärlden mot de prisökningstakter som var vanliga på 60-talet.

Detta är *en* förutsättning för referensfallet som innebär en gradvis minskning av den svenska ekonomins nuvarande obalanser och en stadig tillväxt av BNP kring drygt 2,5 % per år vid mitten av 80-talet. Den låga tillväxten beror delvis på en relativt långsam utträngning av ekonomiskt obsolet kapital, framför allt i råvaruindustrierna. Det föreligger därför i referensfallet, även vid kraftigt sänkt tillväxt i offentlig konsumtion inga sysselsättningsproblem i den svenska ekonomin. Snarare blir det tidvis och fläckvis brist på arbetskraft. Trots detta *förutsätts* i referensfallet att den inhemska inflationen kan hållas under kontroll. Utvecklingen i siffror enligt referensfallet redovisas i kapitel 6.¹ Resultaten sammanfattas i tabell 1.1 (s 51) och illustreras i figur 1.5.

Referensfallet är avsett att illustrera en möjlig väg till balans vid en någorlunda gynnsam omvärldsutveckling och i övrigt relativt optimistiska förutsättningar om den inhemska utvecklingen och politiken. Hur sannolikt det är att omvärldsutvecklingen skall bli gynnsam nog och att vi verkligen kan visa den återhållsamhet som krävs för att balans skall uppnås är en helt annan fråga.

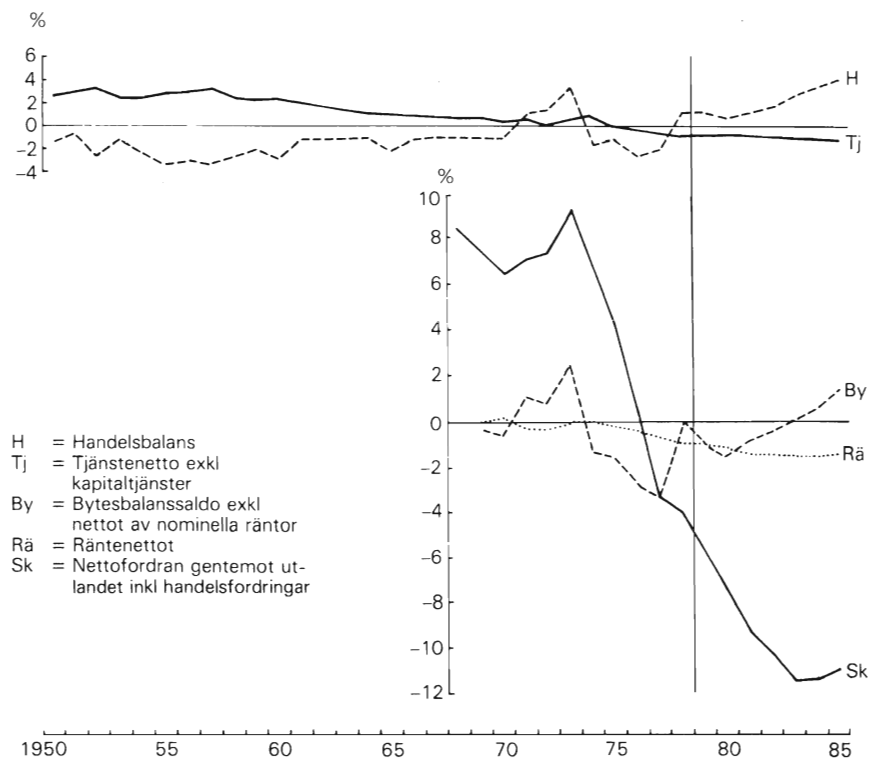
Såväl det internationella som det inhemska inflationsantagandet är förmodligen alltför optimistiskt. Samma förhållande gäller de ekonomisk-politiska antagandena för 1979 och 1980. Överhuvudtaget har vår analys lärt oss att inflation och andra instabiliteter på kort sikt kan få långvariga, negativa reala verkningar. Vår slutsats blir därför att konsten att ekonomisk-politiskt hantera det pågående svenska konjunkturuppsvinget blir avgörande för vilken växttrend vi hamnar på under 80-talet.

Att referensfallet är mycket delikat balanserat i detta avseende framgår av en serie gjorda känslighetsanalyser och förloppsstudier. 70-talets andra hälft inleddes med efterkrigstidens djupaste lönsamhetskris med våldsamt höjda löneandelar av förädlingsvärdet. Detta innebär att tillväxten under de inledande prognosåren, när balans återställs, till mycket stor del kommer att gå åt för att återställa normala vinstandelar.

Balanskravet på sikt kräver samtidigt återhållsamhet i den inhemska efterfrågan och även i den offentliga tillväxten, som satts mycket lågt i förhållande till efterkrigstiden hittills. Medan det totala skatteuttaget, mätt

¹ och ännu mer i detalj i specialstudie av Jansson, Nordström & Ysander [1979].

Figur 1.5. Sveriges yttre balans 1950–1985
Procent av BNP till faktorkostnad

Källa: Lindström [1979].

Figuren visar de stora förskjutningar i Sveriges yttre balans som ägt rum under efterkrigstiden och som delvis speglar en förskjutning i vår produktionsstruktur.

Den permanent negativa handelsbalansen fram till 1970 matchades av ett positivt tjänstenetto, framför allt från sjöfarten. Handelsbalansen antog tillfälligt stora positiva värden under den hårdhänta "kur" av närmast västtysk modell som sattes in 1971 för att häva det stora bytesbalansunderskottet (nedre figuren) som då uppstod. I stor utsträckning berodde bytesbalansens försämring på det trendmässigt försvinnande positiva tjänstenettot, vilket i sin tur berodde på ett krympande sjöfartsnetto och ett växande turistunderskott. Turistunderskottet i sin tur bör ses som ett uttryck för den normala förskjutning mot en högre andel tjänstekonsumtion, som i alla länder följt med en växande levnadsstandard.

Den kraftiga recessionen efter oljekrisen syns tydligt i en återigen försämrad handelsbalans. Detta berodde på politiken efter 1974, som inriktades mot att hålla uppe inhemsk efterfrågan, sysselsättning och import. Konsekvenserna för vår externa skuldposition blev omedelbara. En nettofordran gentemot utlandet på ca 9 % av BNP 1973 byttes i en nettoskuld på drygt 3 % av BNP ultimo 1977. Trots den gradvisa förbättring av den externa positionen vi räknar med i referensfallet fortsätter utlandsskulden att växa till ca 11 % netto 1983 tillsammans med en stadig ökning av våra räntebetalningar till utlandet. 1985 uppgår de i referensfallet till drygt 1 1/2 % av BNP.

som andel av BNP, ligger kvar relativt oförändrat på 1978 års nivå, höjs (däremot) skatteuttaget ur hushållens faktorinkomster kraftigt. Hushållens disponibla reala inkomster stiger därför mycket långsamt i referensfallet. Per inkomsttagare rör det sig om årliga ökningstakter på mellan 1/2 och 1 % att jämföra med en avsevärt högre ökningstakt under efterkrigstiden. Skillnaden i utveckling av disponibel inkomst mellan pensionärer och den arbetande delen av befolkningen – som diskuterats mycket på sistone – blir inte så stor därför att marginalskatteeffekterna, bl a från avdragssidan, blir mycket stora för pensionärskollektivet. Ambitionen att via skattesystemet fördela om inkomsterna mot låginkomsttagare kan förväntas komma att resultera i sänkningar av de reala disponibla inkomsterna för stora löntagargrupper. Det är tveksamt om ytterligare ambitioner i detta avseende överhuvudtaget är ekonomiskt möjliga.

Vi har räknat med en fortgående sänkning av sparkvoten från de höga talen under recessions- och inflationsåren allteftersom det ekonomiska läget förbättras.

Det ytterst begränsade utrymmet för inhemsk konsumtionsökning försvårar utan tvivel balansproblemen under 80-talet. Det är i första hand förmågan att kontrollera fördelningen och inflationen under de närmaste åren som oroar. Vi har därför angett ett politikintervall kring referensfallet för att komma fram till vad vi anser vara ett sannolikt förlopp. Innan dess skall vi diskutera betalningsbalanskonsekvenserna i referensfallet och med hjälp av en känslighetsanalys ange betydelsen av vissa antaganden som byggs in i det.

1.11.1 Den externa balansen

Sysselsättningen verkar inte komma att medföra något ekonomisk-politiskt problem under prognosperioden. Det offentliga saldot har egentligen endast makroekonomisk betydelse när vi diskuterar inflationen. Inflationsutsikterna representerar ett allvarligt balansproblem som vi återkommer till. Vilka slutsatser om den externa balansen kan vi nu dra från referensfallet?

Den svenska ekonomins snabba strukturella förändring under efterkrigstiden illustreras av den externa balansens utveckling (se fig. 1.5). En kroniskt negativ varubalans under 50- och 60-talen balanserades av en positiv tjänstebalans. Framför allt var det frågan om sjöfartens bidrag till vår försörjning. I kombination med utlandsinvesteringarna, främst under 60-talet, kan man förmoda att detta innebar en växande svensk nettoförmögen-

het gentemot utlandet, som bör vara naturlig för en välmående, växande ekonomi, som bidrar med kapital till tillväxten i andra länder.

Sjöfartens relativt minskande betydelse i kombination med en naturlig förskjutning av svenskarnas konsumtion mot turisttjänster i utlandet, som förstärks av sjunkande transportkostnader, tvingade dock fram en gradvis förbättring av handelsbalansen, samtidigt som tjänstenettet totalt började minska och så småningom anta negativa värden.

Handelsbalansens förbättring blev dock tillfällig. Oljeprishöjningen vände siffran i negativ riktning. Eftersom efterfrågepolitiken i allt väsentligt haft stimulerande inverkan har det negativa tjänstenettet fortsatt att öka.

Resultatet har blivit en växande internationell upplåning som under 70-talets andra hälft vänt den positiva internationella förmögenhetens netto i en växande skuld. En växande andel av vår produktion kommer under prognosperioden att gå åt till att betala räntor till utlandet. Under första hälften av 80-talet utgör räntorna netto ca 1,5 % av BNP. Ändå fortsätter utlandsskulden att växa till 1982 å 1983 och utgör 1985 drygt 10 % av BNP.

En utveckling av denna typ, som för oss i riktning mot den danska situationen, förefaller i dag oundviklig. En ekonomisk politik som syftar till en snabbare förbättring av den externa balansen kommer att skapa så låg inhemsk efterfrågan på konsumtionsvaror att den på sikt nödvändiga kapacitetstillväxten i industrin äventyras. En snabbare tillväxt av inhemsk efterfrågan, för att höja den effektiva utnyttjandegraden i ekonomin, tenderar å andra sidan att ge stora externa underskott, inflation och andra balansstörningar med så småningom negativa tillväxteffekter från utbudssidan.

1.11.2 Känslighetsanalys

Fyra variationer av antagandena i referensfallet har analyserats i LB-modellen.

Omvärldens tillväxt sänktes i enlighet med lågtillväxtfallet i kapitel 5 (tabell 5.1) och en motsvarande sänkning av exporttillväxten med 2 procentenheter per år inträffade. En BNP-sänkning på ca 1/2 % per år följde. Vid givna antaganden i övrigt kan man som väntat notera en kraftig försämring av bytesbalansen. Enda sättet att kompensera detta är en sänkt inhemsk privat och offentlig efterfrågan. Ett lågtillväxtfall som detta kräver dock en komplett överbearbetning bl a av gjorda antaganden om industristrukturen för att bli realistiskt, särskilt om man vill finna en lösning med

bibehållen full sysselsättning.

I den andra kalkylvariationen höjdes inflationen varje år med 2 procentenheter med tilläggsantagandet att löntagarna blev exakt kompenserade för den extra inflationen. Allt annat lika åstadkommer denna förändring via det svenska (indexerade) inkomstskattesystemet och hushållens efterfrågesystem en sänkning av sysselsättningen med ca 25 000 personer, samtidigt som bytesbalansen försämras något.

Två viktiga kalkylvariationer gäller dels en höjd investerings- och produktivitetens utveckling, dels en höjning av den kommunala efterfrågan, i detta fall enligt tidigare kända preferenser från kommunsektorn. Här utnyttjar vi resultaten från den inom ramen för LB-arbetet konstruerade och skattade kommunmodellen.

En höjning av produktivitetens ökningstakt med 1 1/2 procentenhet i industrin per år (1/2 procentenhet för resten av ekonomin) samtidigt som investeringarna totalt växer med 3,5 % extra per år resulterar som väntat i en kraftig sänkning av sysselsättningen och en försämring av bytesbalansen. Själva poängen i denna kalkyl är att visa just produktivitetens betydelse för det ekonomiska systemet. Det intressanta är att om inte efterfrågan höjs för att utnyttja den extra kapaciteten, ökar inte tillväxten. I detta experiment har det viktiga antagandet gjorts att lönerna höjs mindre än produktivitetens ökning. Vinsterna och investeringarna ökar, men den samlade efterfrågeeffekten blir negativ. Det blir därför intressant att fråga vad som händer om man höjer t ex offentlig (kommunal) eller privat efterfrågan och därmed sysselsätter den "friställda arbetskraften". I en normal marknadsmiljö (som inte finns i LB-modellen) inträffar bägge dessa saker automatiskt och skattesystemet kan användas till att styra den ökade efterfrågan mot privat eller offentlig konsumtion. Det blir därför missvisande att som här se detta enbart som ett centralt ekonomisk-politiskt problem.

När vi partiellt höjer den kommunala efterfrågan enligt kommunmodellens förutsägelser (en typisk kommunal utgiftsexpansion skulle ligga nästan 1 % över den i referensfallet) följer några intressanta resultat. En kraftig sysselsättningsuppgång uppnås. Mot bakgrund av vår tidigare analys av arbetsutbudet är den så stor att man kan åstadkomma överhettning på arbetsmarknaden. Den ökade efterfrågan totalt försämrar bytesbalansen genom ökad import. För att återställa den yttre balansen skulle förmodligen en orealistisk kraftig sänkning av den privata konsumtionen krävas.

Kommunmodellen innehåller en uppskattning av politikernas benägenhet att ta hänsyn till kommunalskattens effekter på hushållens disponibla

inkomst. Det visade sig att det enligt modellen skulle krävas en årlig kommunalskatt höjning på 80-talet med 1,20 skattekrönor i stället för de 0,5 som referensfallet räknat med, för att få kommunerna att följa referensfallets återhållsamma utgiftsutveckling. Rent modelltekniskt berodde detta på den sänkning i de redan snävt tilltagna disponibla inkomsterna som annars skulle bli fallet. Även bortsett från alla sedvanliga statistiska tolkningsproblem tillkommer det förhållandet att kommunalrådets skattemedvetande och/eller väljarnas skattemotstånd antagligen förändrats påtagligt under senare år, varför resultatet bör tolkas försiktigt.

Sammanfattningsvis kan man alltså säga att referensfallet försätter ekonomiskt och politiskt ansvariga myndigheter och hushåll i Sverige i ett mycket trängt läge. Varje försök att efterfrågevägen röra sig mot tidigare högre tillväxttrender rubbar balansen på ett påtagligt sätt. Den enda utvägen är att höja det möjliga utbudet genom att höja produktiviteten, vilket får illustrera den långsiktiga tillväxtens betydelse för ekonomisk-politisk och individuell ekonomisk handlingsfrihet. Detta återför oss till frågan vad som bestämmer tillväxten och vilka möjligheter vi har att påverka den.

1.11.3 Förloppet 1979–1985

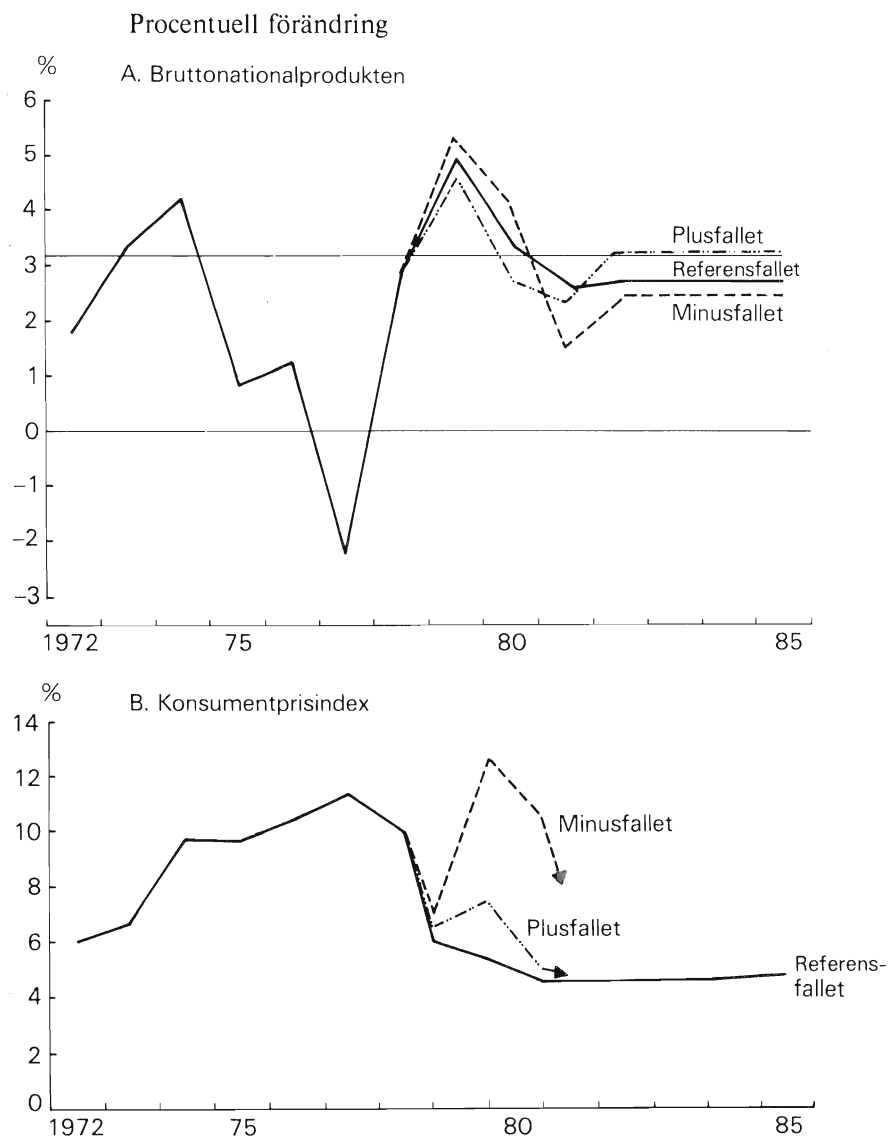
Referensfallets internationella inflations- och tillväxtförutsättningar inför 80-talet får, när detta skrives, betraktas som optimistiska. Om de krav som dessa ställer på svensk ekonomisk politik kan uppfyllas, får vi ett gynnsamt utvecklingsförlopp.

I kapitel 11 modifieras referensfallet med ett internationellt inflationsscenario som hanteras med två olika slags ekonomisk politik. Vi knyter här an till jämförelsen mellan svensk och västtysk politik i figur 1.2.

En kraftigt ökad världsinflation skulle ge både möjligheter och risker. Antagandet om världsinflationen 1979–81 i figur 1.1 ligger vid övre gränsen bland de bedömningar och prognoser som för närvarande är tillgängliga. Det bygger på att nya oljeprishöjningar förstärker den inflation som redan finns i världsekonomin på grund av eftersläpande relativprisanpassningar, expansiv politik och en global överlikviditet. Inflationen når samma storleksordning som 1973–76, vilket är tillräckligt för att minska världshandelns tillväxt med ca 1 procentenhet per år under de närmaste fem åren.

Om den internationella inflationsvågen släpps igenom i den svenska ekonomin (minusfallet i figur 1.6), precis som skedde 1973–77, har vi att räkna med en långsiktigt sänkt tillväxt. Detta är resultatet av sänkta

Figur 1.6. Konjunktur, tillväxt och ekonomisk politik 1979–1985

Figuren återger konjunkturrella variationer kring referensfallet beroende på en snabbare internationell inflation och två olika sätt att hantera situationen med ekonomisk politik. I kapitel 11 och figur 11.5 återfinns en mer detaljerad beskrivning av fallen (bl a sifferunderlaget till figuren). Denna förloppsexercis har utformats för att illustrera hur viktig den politik som förs just nu är för det långsiktiga tillväxtförloppet. Om det pågående konjunkturuppsvinget dämpas och inflationen hålls tillbaka (plusfallet), förskjuts en del av aktiviteten framåt mot den följande avmattningsperioden. Vinsterna förbättras, men den extrema kostnadsuppgången uteblir om företagen investerar sig gradvis upp på en snabbare tillväxtstig än i referensfallet. Motsatsen händer om man släpper igenom hela den internationella inflationsstörningen. Dessa förlopp har byggts upp på grundval av erfarenheterna från två modellstudier inom institutet (se kapitel 11). Politikalternativen har delvis valts för att spegla den skiljaktiga utvecklingen i Sverige och Västtyskland under oljekrisen (se figur 1.2). Förloppsanalysen illustrerar hur viktigt det är för valet av 80-tal att handla i rätt tid.

ökningstakter i världshandeln och av allehanda störningar, som följer med tillfälliga och permanenta förskjutningar i pris- och kostnadsrelationerna. De inledande åren 1979 och 1980 kan dock te sig som en mycket god svensk högkonjunktur. Vinsterna går upp kraftigt och bytesbalansen förbättras starkt. När världsinflationen så småningom snabbt går ned, 1982 enligt våra antaganden, följer en kraftig rekyl. Den svenska ekonomiska tillväxten stabiliserar sig på en lägre nivå kring mitten av 80-talet, 2,3 % i stället för 2,7 %. När detta skrivs är den ekonomiska utvecklingen på väg från referensfallet mot minusfallet.

I det alternativa politikfallet (plusfallet) släpps världsinflationen endast igenom i den utsträckning som krävs för att återställa normala vinstnivåer i näringslivet. Därefter hejdas såväl fortsatta lönsamhetsförbättringar som lönestegringar av den typ som t ex följde i spåren av 1973/74 års vinstboom. I det fall som vi anser sannolikt måste denna åtstramning få effekt redan tidigt under 1980 så att en del av högkonjunkturen förskjuts framåt till åren 1981 och 1982 (se figur 1.5). I så fall kan den bidra till en stabilisering av det svenska kostnadsläget och skapa förutsättningar för en tillväxt kring en nivå nära den långsiktiga BNP-trenden på 3,2 % från början av 50-talet. Man skulle kunna uttrycka saken så att i den mest gynnsamma varianten av plusfallet blir bara övergångsåren 1976–78 förlorade år. Därefter fortsätter ekonomin att växa enligt den gamla trenden.

Det har på sistone diskuterats hur en lämplig anpassning mot balans borde ske under pågående högkonjunktur. Bland förslagen har nämnts politik som hejdar inflationen, t ex en revalvering. Det bör därför avslutningsvis påpekas, att det inte är så enkelt att man bara höjer eller sänker den svenska kronans värde. Växelkursen bestäms i allt väsentligt av utbuds- och efterfrågeförhållandena på den internationella valutamarknaden. Vad som erfordras är en mycket stram inhemsk politik, bland annat en hård kontroll av sedelpressarna och av den offentliga sektorns expansion. För ett gott resultat krävs även realistiska förväntningar om den långsiktiga lönebetalningsförmågan inom näringslivet och en försiktig attityd hos företagen i fråga om nyanställningar samt att den offentliga sektorn avhåller sig från att bli löneledande på arbetsmarknaden. Lyckas den politiken, vilket ter sig tveksamt i dag, kommer marknadskrafterna automatiskt att verka för en höjning av den svenska kronans internationella värde. Problemet ligger alltså i att föra en skicklig ekonomisk politik. Den ekonomiska utvecklingen under 80-talet beror i mycket stor utsträckning på hur skicklig man är i detta avseende åren 1979–80.

LB 79 SAMMANDRAG 1950–1985

Tabell 1.1 Svenska försörjningsbalanser m m 1951–1985 (årliga procentuella förändringar för 5-årsintervall)

	1951–55	56–60	61–65	66–70	71–75	Referensfallet	
						76–80	81–85
A. Försörjningsbalansen							
1. Privat konsumtion	2,5	2,4	4,3	3,0	1,9	1,4	1,9
2. Offentlig konsumtion	5,2	3,6	5,5	5,9	2,8	3,1	2,1
3. Bruttoinvesteringar	5,6	5,8	6,6	3,6	1,2	0,4	2,3
4. Inhemsk efterfrågan exkl lager	3,6	3,3	5,1	3,8	2,0	1,6	2,1
5. Export	3,7	7,4	7,7	7,6	3,4	5,1	5,7
6. Import	7,0	7,3	6,8	7,7	3,6	2,6	4,3
7. BNP	3,3	3,4	5,2	3,8	1,9	1,9	2,6
B. Hushållen							
1. Disponibel inkomst	–	2,2	4,1	2,6	3,0	1,5	1,4
2. Sparkvot	–	7,1	7,5	3,8	6,5	9,1	8,5
3. Konsumentprisindex (KPI)	5,7	3,7	3,6	4,4	8,0	8,7	4,7
C. Industrin							
1. Produktion (Q)	2,6	4,8	6,9	5,1	2,5	1,7	3,8
2. Produktivitet (PROD)	2,5	5,0	6,9	7,0	4,4	4,5	4,5
3. Investeringar (INV)	1,4	6,8	4,6	4,0	5,5	–5,8	2,9
4. INV i procent av förädlingsvärdet	16,7	17,1	18,1	15,9	16,0	14,4	13,0
D. Priser etc							
1. Producentpris ^a	6,7	2,3	2,1	2,6	10,1	6,1	3,7
2. Exportpris (NR)	7,8	0,7	0,6	3,0	12,4	6,6	4,7
3. Importpris (NR)	5,0	0,2	1,2	2,0	12,8	8,1	4,6
4. Vinstmarginal (industrin) ^b	115,8	109,1	97,0	91,9	94,6	74,0	95,0
5. Konsumentprisindex (KPI)	5,7	3,7	3,6	4,4	8,0	8,7	4,7
E. Extern balans (i procent av BNP till faktor- pris)							
1. Handelsbalans	–2,1	–3,0	–1,5	–1,1	0,6	–0,3	2,7
2. Bytesbalans exkl räntenetto	–	–	–	–	0,4	–1,7	0,4
3. Räntenetto	–	–	–	–	–0,1	–0,8	–1,5
4. Nettofordran på utlandet ^c (ultimo resp slutår i % av BNP till faktorpris)	–	–	–	6,5	4,4	–7,5	–11,0

^a Förädlingsvärde till faktorpris i industrin.

^b Index 1952–72 = 100.

^c Ultimo 1978 utgjorde *nettoskulden* enligt senaste beräkning 13,5 miljarder kr eller 3,8 % av BNP. Den av oss uppskattade räntebärande *nettoskulden* uppgick samtidigt till 23 miljarder kr. Se vidare Lindström [1979].

Exkurs

Ingenting är lättare för specialisten än att tala om sitt eget gebit. Svårare är det att visa vad ens vetenskap duger till.

(Johannes av Salisbury)

Många parallella angreppssätt – några ord om metodiken i denna långtidsbedömning

Ekonomisk politik – en riskabel verksamhet

Huvuduppgiften i denna långtidsbedömning (LB) har varit att klargöra de viktigaste faktorerna bakom den ekonomiska utvecklingen i Sverige fram till 1985. I den mån det varit möjligt har vi också försökt kvantifiera de olika faktorernas utveckling och betydelse. En långsiktssbedömning av ett helt ekonomiskt system (den svenska ekonomin) griper med nödvändighet över ett mycket stort komplex av problem. Vissa av dessa problem vet vi en hel del om, andra inte. Men vi har sett det som vår uppgift att åtminstone identifiera de viktigaste frågorna – även om våra kunskaper inte räckt till för att besvara dem – samt att klargöra var fakta övergår i antaganden och gissningar. Framför allt har vi försökt undvika att bara ta upp de frågor som vi behärskar. Målet är att resultatet skall kunna användas som ett beslutsunderlag för såväl företag som individer och myndigheter. Det är naturligtvis inte alltid möjligt att ge ett tillfredsställande och fullständigt underlag för ett beslut. Ibland kan svar inte ges på annat sätt än subjektivt eller i sannolikhetstermer. Risktagande är lika aktuellt i ekonomisk politik som i alla andra beslutsituationer. Om framtiden kan man inte göra anspråk på att *veta* någonting.

Många ansatser och svar

Ett sätt att komma åt problem, om vilka kunskapen är begränsad, är att närma sig dem på flera olika vägar. Detta görs i denna långtidsbedömning genom att

flera angreppssätt och modeller används parallellt och genom att flera personer analyserat frågorna från olika utgångspunkter. I denna huvudtext, och framför allt i kapitel 1, görs ett försök att sammanfatta och syntetisera resultaten av olika delstudier som gjorts och som publiceras separat. Av naturliga skäl ges i dessa delstudier en mer fullständig dokumentation än i denna huvudtext. Detta gäller särskilt del III (kapitlen 5 och 6).

En fördel med den valda metodiken är i själva verket att de många parallella angreppssätten på samma problem, som utnyttjats denna gång, inte alltid lett fram till samstämmiga resultat. Så exakta är inte analysmetoderna inom tillämpad nationalekonomi. Dessutom medför varje teori eller modell begränsningar av de resultat som kan erhållas och av vilka tolkningar som kan göras av observerade förhållanden.

Helt i konsekvens härmed har författarna till de olika specialstudierna fått relativt fria händer att närma sig ett ganska brett föreskrivet område. Den syntes som återges i huvudtexten innebär därför i vissa fall avvikelser från resultaten i specialstudierna. Vi har inte funnit någon anledning att i efterhand redigera hela LB-studien för att nå fullständig, intern samstämmighet.

Förloppsanalys

Angreppssättet i denna långtidsbedömning skiljer sig från det gängse inte bara däri att flera modeller används parallellt utan även däri att framställningen görs mera problemorienterad och mindre styrd av de begränsningar som uppstår i och med användandet av en enda modell eller metod. Genom att komplettera analysen i en traditionell, keynesiansk modell av den typ som tidigare använts i s k långtidsutredningar med dels en mikrobaserad simuleringsmodell, dels en monetaristisk modell har det exempelvis varit möjligt att mera ingående än som annars är vanligt studera sambanden mellan inflation, tillväxt och marknadssystemets sätt att fungera. Av liknande skäl har det också varit möjligt att i något högre grad än vanligt behandla den ekonomiska utvecklingens *förlopp* under perioden fram till 1985 och inte bara situationen vid början av perioden i jämförelse med ett tänkt jämviktsläge i slutet av perioden.

Helheten kontra delarna

Tvärtemot vad man kanske föreställer sig har huvudproblemet med denna långtidsbedömning inte varit bristen på information utan konsten att koordinera och syntetisera all den information som finns. Vissa fundamentala brister i underlaget kvarstår självfallet. Så t ex känner vi dåligt till hur inkomsttagarna reagerar i sitt utbud av arbete (mängd såväl som kvalitet) på bruttolöneerbjudanden, givet det svenska inkomstskattesystemet. Samma förhållande gäller hushållens sparbetende, om vilket vi vet föga. Det är beklagligt att inga ansträngningar gjorts att komma åt dessa viktiga och fullt utredningsbara frågor. Det har givetvis inte varit möjligt att inom ramen för föreliggande arbete utreda sådana frågor. I första hand gäller problemet i stället att foga ihop alla de pusselbitar som redan finns och från dessa söka bilda sig en helhetsbild av den svenska ekonomin. Tekniken att från delarna i detalj bygga upp en helhetsbild av den svenska ekonomin under 80-talet som sedan konfronteras med en på makro-planet parallellt framtagen totalbild finner vi vara central för en långtidsbedömning. Detta är inte bara en fråga om att räkna rätt utan framför allt förmågan att fånga det ekonomiska systemets dynamiska beteende under olika former av påverkan under prognosperioden. Här har modellerna hjälpt till att hålla samman analysen.

Program, prognos eller bedömning?

Denna långtidsbedömning är varken ett program, en konsistent beskrivning av en önskad situation, som den statliga långtidsutredningen, eller en prognos. IUI har inte befogenheter att föra ekonomisk politik och bör av det enkla skälet ha ett annorlunda utformat angreppssätt än de statliga långtidsutredningarna. Även av praktiskt statistiska och styrtekniska skäl kan man ifrågasätta vad det ger att närma sig en hel ekonomi av svensk typ från en programmatisk utgångspunkt, där ett önskat slutresultat får styra analysen. Inte ens företagen är beredda att driva budgetstyrningsprincipen för långt in i framtiden i sin planering.

Vår långtidsbedömning är i första hand ett försök att identifiera den svenska ekonomins viktigaste problem inför den närmaste 5- till 10-årsperioden. Detta kräver framför allt att angreppssättet inte låses av en given analysmetod som begränsar synfältet. Användandet av flera angreppssätt anger även den osedvanligt höga graden av osäkerhet i bedömningsarbetet.

Det antyder med vilken distans den räkningsenliga delen av arbetet bör tolkas och användas. Prognoseelementet kommer i första hand in i så måtto att problemens storlek och betydelse rangordnas. Först i andra hand går vi i kvantitativa termer igenom de ekonomisk-politiska lösningar som vi funnit tekniskt möjliga på det sätt som är tradition i långtidsutredningssammanhang.

En lång rad av specialstudier för LB-arbetet har pågått under längre tid. Man kan säga att LB-arbetet innebär en mobilisering av pågående forskning inom institutet som behandlar det aktuella totalproblemet som långtidsbedömningen innebär.

Totalmodellerna – kalkyler

Metodmässigt innebär detta följande. En analys av ett helt ekonomiskt system i rörelse och under påverkan av händelser i omvärlden och av ekonomisk politik kräver tillgång till en *totalmodell* för ekonomin. Varken principiellt resonerande eller allmän ekonomisk teori räcker till. De flesta svar är på ett avgörande sätt beroende av den kvantifierade storleken av ett flertal sam- och motverkande faktorer inom det ekonomiska systemet. Kalkylering för hand är i praktiken omöjlig av resursskäl så snart man vill pröva flera lösningar än en. Likaså är en lämpligt strukturerad totalmodell nödvändig för att koordinera all den partiella informationen till en totalbild. Det har med andra ord aldrig varit frågan om att mekaniskt mata fram detaljprognoser med hjälp av den modellarsenal vi förfogar över. Så långt har varken modellteknik eller mätteknik (statistisk kvalitet) inom den tillämpade nationalekonomin kommit än och frågan är om man över huvudtaget kan eller bör styra metodutvecklingen åt det hållet. Modellanalysen och kvantifieringarna har varit ett stöd för tänkandet och problemdiskussionen. Sektor- eller mikro-informationen har i första hand använts till att få ett bättre kvantifierat grepp om makroutvecklingen för hela ekonomin. Detta innebär ett sätt att arbeta med kvantifieringar, som det är viktigt att hålla i minnet vid läsningen av denna text.

Vad gäller omvärldsanalyser har vi haft möjlighet att genomföra vissa specialsimuleringar över konjunktur- och prisspridning på en nyutvecklad version av den s k LINK-modellen av världsekonomin från Wharton

Econometric Associates.¹ Alldeles vid slutförandet av denna långtidsbedömning har vi fått tillgång till en preliminär simulering av världsekonomin fram till 1985 på denna modell. Dessutom har effekterna på olika länder bl a av olika höga oljeprishöjningar samt en allmän höjning av inflationstakten i USA studerats.

Den viktigaste uppdelningen gäller lång och kort sikt. Ambitionen har varit att integrera den reala, prismässiga och monetära analysen och att hantera konjunktur- och långsiktanalys i ett sammanhang. Statisk jämviktsanalys eller den speciella variant därav som går under namnet likformig tillväxt (steady state) har vi denna gång inte varit särskilt hjälpta av. I denna typ av teori eller modellkonstruktioner existerar inte de obalanssituationer eller kriser som industriländerna genomgått under de senaste 5 à 10 åren. Att sådana hjälpsystem för analys kan leda tänkandet fel är uppenbart, och vi har försökt exemplifiera detta. I den ekonomiska situation som kännetecknat industriländerna under 70-talet har avvikelserna från varje tänkbart jämviktsläge varit så betydande att man måste utgå ifrån att de kan få en mycket långsiktig inverkan på den ekonomiska tillväxten, bl a via investeringarna.

IUI:s sektormodell

Institutet har tillgång till en traditionell efterfrågestyrd input-output sektormodell (LB-modellen) som provisoriskt utvecklades för 1976 års långtidsbedömning. Den har ytterligare förbättrats och uppdaterats. Denna modell innehåller bl a rikhaltig strukturell information baserad på det svenska nationalräkenskapssystemet men förutsätter för sin användning att sambanden mellan absoluta och relativa priser i omvärlden och löner å ena sidan samt utvecklingen av export, produktivitet och investeringar å den andra, fastställs exogent, dvs utanför modellsystemet. Detta innebär i praktiken att tillväxten eller förloppet (se kapitel 11) antas på grundval av överväganden utanför modellsystemet. Sektormodellen är hårt efterfrågestyrd. Den tillåter bl a ett detaljerat studium av olika efterfrågekomponenters multiplikatorverknings. En väsentlig fördel med denna modell är den avancerade skatte- och efterfrågemodell som kopplats till och som utvecklats vid institutet.² När den

¹ Såväl den nya modellen som simuleringsexperimenten kommer att beskrivas i Sarma, K & Miovic, P, *The impact of a change in fuel prices using a world econometric model*, kommande IUI-studie.

² Se Dahlman-Klevmarken [1971], samt Jakobsson-Normann [1974].

exogena bedömningen genomförs används dessutom sektormodellen som ett kalkyleringsmässigt koordineringssystem, som bl a gör det möjligt att kvantifiera sektoreffekterna av en viss totalbedömning. Resultaten av detta arbete återges i Del III och framåt i denna skrift. En mer utförlig redogörelse sker i en särskild specialstudie.¹

Ett system av satellitmodeller

För att stödja den externa analysen har ett antal partiellt integrerade satellitmodeller utnyttjats. Dessa satellitmodeller har byggts inom ramen för särskilda forskningsprojekt.

Detta gäller ett industri-finansiellt sub-system,² en mycket preliminär dynamisering av LB-modellen via investeringar och kapacitetstillväxt,³ en utvecklad utrikeshandelssektor,⁴ en särskild kommunal modell⁵ samt ett system av arbetsmarknadsrelationer.⁶ De modeller som mest kommit till användning för att stödja den externa dynamiska analysen är dels en monetär inflationsmodell för hela ekonomin, som delvis färdigställts och estimerats för institutets studie av prisregleringars effekter⁷, dels institutets företagsbaserade makromodell (se nedan).

Den monetära modellen

Den monetära modellen beskriver ett flexibelt cykliskt förlopp kring en exogent bestämd trend för produktionskapacitetens utveckling. Det cykliska förloppet påverkas starkt av den ekonomiska politiken som den verkar via ekonomins likviditet, av inflationen under ett historiskt skede (som den bl a manifesterar sig i inflationsförväntningarna) och av export och importtransaktioner, som i sin tur bl a påverkas av priserna i Sverige i jämförelse med omvärlden. Handelsbalansen påverkar tillsammans med den ekonomiska politiken likviditeten i ekonomin och därefter inflationen. Modellen ger en beskrivning av ett antal viktiga mekanismer i en nationell ekonomi. Den tillåter oss bl a att fånga upp sambandet på medellång sikt

¹ Se Specialstudie Jansson, Nordström & Ysander [1979].

² Se Specialstudie Eriksson & Södersten [1979].

³ Se Specialstudie Jansson, Nordström & Ysander [1979].

⁴ Se Specialstudie Horwitz [1979].

⁵ Se Specialstudie Ysander [1979d].

⁶ Se Specialstudie Holmlund [1979].

⁷ Se Specialstudie Axell [1979] samt kapitel 11.2.

mellan tillväxt och inflation, eller snarare hur ekonomin rör sig ur ett ojämviktstillstånd mot ett jämviktstillstånd och hur denna rörelse påverkas av inflationen. Detta har varit en mycket viktig fråga i denna långtidsbedömning.

Modellens mekanismer kan i viss mån tolkas i termer av ett decentraliserat marknadssystem försatt i någon grad av störningstillstånd av inflation och ekonomisk politik. Ett stort problem är att vi idag inte har en allmänt accepterad teori för att resonera om ekonomiska ojämviktsförlopp. Den tidigare allmänt omfattade sk keynesianska synen har under senare år allvarligt satts ifråga. Det "monetära" alternativet med sök teori i botten är fortfarande kontroversiellt. En dynamisk mikro-makroteori (eller modell) befinner sig fortfarande i begynnelsestadiet.

Den företagsbaserade totalmodellen

Företagsmodellen (mikro-makromodellen), som direkt byggts upp kring en modell om marknadsbeteendet, har använts som ett kontrollredskap för att testa rimligheten bakom de anpassningsförlopp som räknats fram. Företagsmodellen är mera generell till sin uppbyggnad än de tidigare modellerna och kan i sitt nuvarande skick närmast liknas vid en numeriskt specificerad teori, där sifferställningen gäller en ekonomi som liknar den svenska.¹ Marknader för arbetskraft, produkter och pengar finns explicit modellerade. Det är alltså genom experiment (simuleringar) möjligt att pröva hur en ekonomi beter sig när marknadssystemet störs på olika sätt, av prischocker, av regleringar eller av ekonomisk politik. Framför allt visar det sig att allokeringen av investeringarna påverkas kraftigt av hur marknadsmekaniken fungerar med betydande långsiktiga tillväxteffekter som följd. En generell slutsats är att det är svårt att föra ekonomisk politik med avsedd verkan även i ett modellsystem som är avsevärt enklare och begripligare än verkligheten. Det kommer att märkas att vi inte kunnat undgå att ta intryck av detta principiella resultat i den följande analysen. Det händer ofta att man inte rimligtvis kan veta vad man gör när man för ekonomisk politik och att effekterna blir omvända mot vad man tänkt sig. I vissa avseenden, bl a vad gäller takten i inflationssprid-

¹ En ganska utförlig dokumentation av en tidig version av mikro-makromodellen har redan publicerats. Se t ex Eliasson (ed.) [1978]. Ett betydande statistiskt arbete som syftar till en systematiskt uppbyggd mikro(företag) - till - makro (nationalräkenskaperna) databas pågår sedan ett år tillbaka. Delar av denna databas beräknas vara färdig för användning i modellen till den särskilda industrianalys som skall äga rum under hösten och vintern 1979/80.

ningen och dess störande inverkan på effektiviteten (bl a kapacitetsutnyttjandet) i ekonomin, har mikro-makromodellen och den monetära modellen visat sig uppträda på ett likartat sätt. Mikro-makromodellen har dessutom en mycket avancerad utbudssida, nämligen en återmatning mellan prisbildning, produktionsbeslut, vinster, investeringar och kapacitetstillväxt på individuell *företagsnivå*. Tillväxten är därmed i grund och botten endogent bestämd men begränsad uppåt av ett exogent antagande om nyinvesteringarnas produktivitet och den dynamiska effektiviteten hos marknadssystemets processer.¹

Marknadssystemet – en social teknologi

I kapitel 4 diskuteras också marknadssystemets effektivitet som en faktor bakom tillväxten. *Marknadssystemet* betraktas här närmast som en form av *social* teknologi som är tillämpbar på de avancerade industriländerna och världshandeln. Industriländernas ekonomiska välfärd beror bl a på hur denna teknologi fungerar. Marknadssystemets funktioner står i centrum för den förloppsanalys som förenar de kortsiktiga och de långsiktiga perspektiven och som bl a bestämmer den långsiktigt möjliga tillväxten.

IUI:s teknikstudie

Den exogent bestämda långsiktiga kapacitetstillväxten representerar ett viktigt metodinslag. Den har i första hand bestämts på grundval av mycket långsiktiga trender i den svenska ekonomin, som studerats ingående i institutets nyligen avslutade samarbetsprojekt med IVA.² Resultaten av denna utvärdering på makronivå sammanfattas i Del II och Del III i form av det trendantagande som matas in i LB-analysen. Det är framför allt i industrikapitlet (kapitel 10) som denna långsiktiga analys kommit till betydande användning.

Ett av de stora problemen i industrianalysen har varit att uppskatta storleken på det ojämviktstillstånd som kännetecknar begynnelseåret 1978, bl a vad gäller utnyttjandet av arbetskraft och maskinpark inom industrin. På

¹ Se bl a preliminär uppsats: Eliasson, *Technical Change, Employment and Growth*, februari 1979 (stencil). Se även B. Carlsson & G. Olavi [1978].

² Carlsson et al. [1979].

denna punkt har vi kunnat utnyttja information från Industriförbundets planenkät, som detta och föregående år genomförts gemensamt med institutet¹ och som i ännu högre grad bör komma till användning i den särskilda *industribilaga*, som planeras bli färdigställd under våren 1980.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis skulle man kunna säga att vi i denna långtidsbedömnings huvudtext tonat ner den numeriska analysen till förmån för en mer problemorienterad diskussion. Den traditionella långtidsutredningsanalysen har dock genomförts i stort sett fullt ut och även utvecklats ytterligare i så måtto att en ingående konsistenstest av reala och finansiella flöden genomförts.² Den tekniska delen av denna konsistenstest har dock så långt möjligt förlagts i särskilda bilagor.³

Likaså har den traditionella jämviktsanalysen kompletterats med en *förloppsanalys* där framför allt sambanden mellan tillväxt, inflation och marknadernas funktioner tillkommit.⁴ Man skulle kunna säga att analysen totalt blivit mer *systemorienterad* och dynamisk än vad som gällt tidigare.

Utöver detta har det långa *historiska* skeendet fått en mycket framträdande plats i denna långtidsbedömning. Detta beror framför allt på att det uppfattats som nödvändigt att få perspektiv på dagens händelser och i praktiken på den lyckliga omständigheten att institutet genom en nyligen färdigställd studie⁵ fått tillgång till den nödvändiga statistiska dokumentationen.

¹ Se Albrecht [1979].

² Se kapitel 7.

³ Se Jansson, Nordström & Ysander [1979] samt Eriksson & Södersten [1979].

⁴ Kapitel 11 samt bl a Axell [1979].

⁵ Se Carlsson et al. [1979].